

Katolička Crkva u Hrvatskoj tijekom procesa obnove odnosa Jugoslavije i Vatikana

Loth, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:475200>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-27**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Diplomski rad

Katolička Crkva u Hrvatskoj tijekom procesa
obnove odnosa Jugoslavije i Vatikana

Ivan Loth

Mentor: dr. sc. Hrvoje Klasić

2021.

Sadržaj

Sažetak	4
Summary	5
1. Uvod	6
2. Raskid diplomatskih veza	9
2. 1. Pastirsko pismo	11
2. 2. Slučaj Stepinac	11
2. 3. Svećenička udruženja i vjerske komisije	12
2. 4. Prekid diplomatskih odnosa	13
3. Odnosi 1952. - 1960.	17
3. 1. Vjerske škole i tisak	18
3. 2. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica	19
3. 3. Franjo Šeper	20
3. 4. Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske	22
4. Na putu prema obnovi odnosa	24
4. 1. Biskupske konferencije 1960. i 1962.	25
4. 2. Drugi vatikanski koncil	27
4. 3. Glas Koncila i Kršćanska sadašnjost	31

4. 4. Liberalizacija u Jugoslaviji	33
5. Proces obnove odnosa	36
5. 1. Protokol 1966.	39
5. 2. Obnova diplomatskih odnosa	43
5. 3. Franjo Kuharić	46
5. 4. Titov posjet papi	48
6. Zaključak	50
7. Bibliografija	53
7. 1. Izvori	53
7. 2. Literatura	53

Sažetak

Odmah po nastanku druge Jugoslavije 1945. godine, nova vlast nije imala dobre odnose s Katoličkom Crkvom. Uhićen je i osuđen nadbiskup Alojzije Stepinac, a nakon što je papa dodijelio Stepincu titulu kardinala 1952., Jugoslavija je odlučila raskinuti diplomatske veze sa Svetom Stolicom. Do promjena dolazi u 60-im godinama kad se odnosi polako popravljaju. Pobljšanju odnosa pridonijela je s državne strane liberalizacija u Jugoslaviji, a s crkvene promjene koje uzrokuje Drugi vatikanski koncil. Prvi razgovori između Jugoslavije i Vatikana započeli su tijekom 1964. godine. Neke novosti su se vidjele i u svakodnevnom životu. Jedan od primjera je i početak izlaženja crkvenog glasila Glasa koncila od 1962. Dugotrajni proces pregovora zaključen je potpisivanjem Protokola, 26. lipnja 1966. u Beogradu. Tim je sporazumom definiran odnos Crkve i Jugoslavije. Država je zajamčila slobodu vjeroispovijesti, jednakost svih religija i sekularnost, Katolička Crkva je dobila slobodu u vršenju vjerskih poslova te joj je priznata ovlast Vatikana nad Katoličkom Crkvom u Jugoslaviji po duhovnim pitanjima. Dok je Sveta Stolica garantirala da kler neće svoje crkvene položaje i utjecaj koristiti za političke stvari te su nasilje i terorizam, vezan uz politiku, osuđeni. Tijekom narednih godina odnos između dvije strane se polako popravljao, što je vidljivo iz slijedećih primjera. Tako je od 1966. u trgovinama bilo moguće kupiti ploče na kojima su bile božićne pjesme. U Zagrebu je dopuštena gradnja nove crkve u kvartu Siget. Biblija je prevedena na hrvatski 1968. godine. Kao vrhunac se ističe 1970. kad su ponovno obnovljeni diplomatski odnosi te godina kasnije kad je Tito posjetio papu Pavla VI. u Vatikanu.

Ključne riječi: Katolička Crkva, Jugoslavija, Vatikan, crkveno-državni odnosi, komunizam, diplomacija

Summary

Right after the establishment of the second Yugoslavia in 1945, the new government did not have good relations with the Catholic Church. Archbishop Alojzije Stepinac was arrested and convicted, and after the pope awarded Stepinac the title of cardinal in 1952, Yugoslavia decided to sever diplomatic ties with the Holy See. Changes occur in the 60s when relations are slowly improving. Liberalization in Yugoslavia contributed to the improvement of relations on the state side, and on the ecclesiastical side changes brought by the Second Vatican Council. The first talks between Yugoslavia and the Vatican began in 1964. Some improvements were also seen in everyday life. One of the examples is the beginning of the publication of the church newspaper *Glas Koncila* in 1962. The long process of negotiations was concluded with the signing of the Protocol on June 26, 1966 in Belgrade. This agreement defined church-state relationship. The state guaranteed freedom of creed, equality of all religions and secularism, the Church was given liberty in the conduct of religious affairs and the Yugoslav government accepted Vatican authority over the Catholic Church in Yugoslavia on spiritual matters. While the Holy See guaranteed that the clergy would not use their positions and influence for political matters, also political-related violence and terrorism were condemned. Over the following years, the relationship between the two sides slowly improved, as can be seen from the following examples. Thus, since 1966, it has been possible to buy records with Christmas songs in stores. In Zagreb, the construction of a new church in the Siget neighborhood was allowed. The Bible was translated into Croatian in 1968. The highlight point was in 1970, when diplomatic relations were restored, and a year later, Tito visited Pope Paul VI in the Vatican.

Key words: Catholic Church, Yugoslavia, Vatican, church-state relations, communism, diplomacy

1. Uvod

Utjecaj i važnost Crkve kroz povijest na cjelokupno čovječanstvo su jako veliki zbog toga su teme o crkvenoj povijesti i odnosima Crkve i država nerijetka tema u historiografiji. Od dolaska Hrvata u ove prostore, Crkva je bitno utjecala na razvoj društva, kulturu i umjetnost, školstvo, gospodarstvo, ali i na politiku. Radi svega toga su proučavanje i ispitivanje rada Crkve i istaknutih osoba koji su djelovali u njenoj povijesti bitni za našu historiografiju. U ovom radu pokušati će se razjasniti i opisati odnosi između državne i crkvene vlasti u periodu od prekida diplomatskih odnosa 1952. do ponovne uspostave odnosa i posjeta predsjednika Tita papi Pavlu VI. 1971. godine. Glavno pitanje na koje će se pokušati odgovoriti je kako su dvije suprotstavljene strane, koje se suštinski ne slažu, ipak uspjele naći zajednički jezik i suživot. Preciznije, jesu li koncilske promjene utjecale na Crkvu da promjeni svoj stav i odnos prema Jugoslaviji i njenom režimu ili su samo promijenili način djelovanja kako bi dobili bolji položaj unutar Jugoslavije. S državne strane treba vidjeti kako su oni shvaćali promjene u Crkvi uzrokovane Drugim vatikanskim koncilom te jesu li zbilja željeli popraviti odnos s Crkvom ili se samo prikazati u boljem svijetlu za vanjske promatrače. Rad je podijeljen na 4 glavna poglavlja odnosno perioda uz uvod, zaključak, sažetak i bibliografiju. Prvi dio govori o prekidu diplomatskih odnosa i koji su razlozi doveli do istoga, budući da razdoblje do prekida odnosa ne ulazi u glavnu temu ovoga rada, ovdje će samo ukratko biti navedeni glavni likovi i događaji koji su pridonijeli prekidu odnosa. Slijedeće poglavlje bazira se na vremenu nakon prekida diplomatskih odnosa do smrti nadbiskupa Stepinca. Iduće poglavlje donosi nam pregled međusobnih odnosa od 1960., uz osvrte na 2. vatikanski koncil i promjene koje je donio unutar Crkve u Hrvatskoj te proces liberalizacije u Jugoslaviji te kako su oni utjecali na međusobne odnose. Četvrti dio prikazuje sam proces obnove odnosa od Protokola do posjeta Josipa Broza papi Pavlu VI. 1971. godine.

Glavni izvor za ovaj rad je arhivski fond pod nazivom *Komisija za odnose s vjerskim zajednicama*. Ta komisija osnovana je na prijedlog Svetozara Ritiga 1944. godine. Djelovala je do raspada Jugoslavije te je nekoliko puta mijenjala svoj naziv. U tom fondu nalaze se mnogobrojni zapisi razgovora i dopisivanja s raznim predstavnicima Crkve, zapisnici sjednica Komisije, obavijesti, izvješća, popisi, zakoni koji imaju veze s vjerskim zajednicama, podaci o svećenicima i časnim sestrama, dokumenti o gradnji ili obnavljanju pojedinih crkvenih objekata, fotografije, nacrti itd. Drugi izvor je iz arhivskog fonda *Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske*. Taj fond sadrži oko 60 000 dosjea, među kojima i dosje Franje Šepera. Korišteni su i objavljeni izvori

Miroslava Akmadže u 2., 3. i 4. svezku knjige *Crkva i država*. U svescima knjige *Crkva i država* donosi po razdobljima zapise razgovora vođenih između službenika državne vlasti i predstavnika Crkve. Od literature korištena je knjiga Miroslava Akmadže *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. - 1980*. U toj knjizi autor donosi opširan pregled zbivanja i odnosa unutar Crkve i na relaciji Crkva-država od kraja 2. svjetskog rata do smrti Josipa Broza. Dalje od literature korištena je knjiga Ive Banca *Hrvati i Crkva* preciznije oni dijelovi koji se odnose na period istovjetan s temom ovog rada. Zatim knjiga Vjekoslava Cvrle o diplomaciji Vatikana, djelovanju papa Ivana XXIII. i Pavla VI. te 2. vatikanskom koncilu. Doktorska disertacija Josipa Kajinića vezana za lik i djelo Franje Šepera te crkveno-državne odnose, Korišteno je i nekoliko članaka vezanih uz temu, a dolje navedenih u bibliografiju te dvije knjige uzete zbog lakšeg stjecanja povijesnog konteksta autora Ive Goldsteina odnosno Zdenka Radelića.

Okršaj komunističkog režima i Crkve je bio neizbježan jer vuče korijene iz temeljnih postavki ove ideologije. Komunizam se bazira na historijskom materijalizmu, zbog toga što sve bazira na materijalizmu ova ideologija odbacuje sve što ima veze s religijom i vjerom. Poznata je i danas izjava Karla Marxa kako je religija opijum za narod. Također komunisti su težili revolucionarnoj promjeni te su bili protiv nečega dugotrajnog i ustrajnog što su Crkva i religije općenito predstavljali, zbog toga su njih vidjeli kao prepreku te željeli njihovu propast za svoj uspjeh. Crkva je u početku bila izrazito antikomunistički orijentirana, tako je papa Pio XI. objavio encikliku *Divini Redemptoris* 1937.¹ u kojem je izrazio crkveno nezadovoljstvo s komunizmom te ga optužio da guši ljudske slobode, dostojanstvo te da negira i odbacuje kršćanstvo.

Dolazak komunista na vlast u Jugoslaviji tekao je drukčije u odnosu na druge istočnoeuropske države u kojima je komunizam zavladao u drugoj polovici 20. stoljeća. U Jugoslaviji su komunisti na vlast došli gotovo bez pomoći SSSR-a i odmah po završetku rata. Dolasku komunista na vlast pridonijeli su komplicirani odnosi među narodima Jugoslavije te loše mišljenje o prijašnjim političkim moćnicima, također povezanost sa SSSR-om tada još uvijek nije bilo smatrana kao nešto loše. Partija je spretno iskoristila situaciju koja je nastala u krvavim međunacionalnim sukobima tijekom rata te je postala glavna i jedina snaga pokreta otpora na jugoslavenskom teritoriju. Teškoće položaju Partije donosili su međunacionalni odnosi koji su doveli do republičkog ustroja i države i Partije. U ostalim zemljama Istočne Europe komunisti

¹ Akmadža, 2013., str. 17.

su se morali boriti s ponegdje bolje ponegdje lošije organiziranom oporbom te su svoju vlast uvodili postupno. U Jugoslaviji Partija je ušla u sve pore društva, sve službe, institucije i organizacije te je u potpunosti kontrolirala cijelu državu. Takav je slučaj bio i u ostalim režimima Istočne Europe. Na početku svoje vladavine Komunistička partija Jugoslavije nije otkrivala njezin nutarnji život, strukturu i organizaciju, iako je o svemu odlučivala, nije bila registrirana kao politička stranka. Nakon prekida sa Staljinom postavljaju se novi elementi jugoslavenske komunističke ideologije te se ističe Narodnooslobodilačka borba, povijest Partije te kritiziranje i udaljavanje od SSSR-a i njegove politike. Nakon rata postavljeno je dva cilja, dugoročni i kratkoročni između kojih je Partija pokušala držati ravnotežu. Dugoročni cilj je bio preobrazba društva i kulture, dok je kratkoročni bio osiguravanje političke i ekonomske stabilnosti i sigurnosti. Za ostvarenje prvog cilja Partija je kao i ostale komunističke partije preuzela monopol nad kulturom i znanosti i koristila ih u vlastite svrhe. Jedna od zapreka u ostvarivanju tih ciljeva bila je i Katolička crkva.

2. Raskid diplomatskih veza

U ovom poglavlju iznjeti će se glavni uzroci koji su doveli do pucanja diplomatskog odnosa Jugoslavije i države Vatikan. Još i prije konačnog kraja svjetskog rata 1945. i dolaska komunista na vlast Katolička Crkva u Hrvatskoj pod vodstvom nadbiskupa Stepinca imala je izrazito negativno mišljenje prema komunističkoj ideologiji koja je zastupala ateizam.² Dok su komunisti religiju smatrali važnim pomagalom kapitalista u sukobu s obespravljenim masama i sprječavanju potpune slobode pojedinca. Bili su uvjereni kako će ljudi kad oni preuzmu vlast odbaciti religiju i zato su promovirali prvenstveno znanstveni pristup prema svemu, a vjeru su gledali kao osobni izbor svakog čovjeka te su željeli organizirane vjerske institucije ukloniti iz javnog života. Isto tako individualizam i nacionalizam željeli su zamijeniti s kolektivizmom i internacionalizmom. Vjera i religijske organizacije prema njihovom pogledu pripadaju propalom sistemu koji je pokušao spriječiti prenošenje ideja komunističkog pokreta. Komunisti su smatrali kako su upravo razlike na nacionalnoj i vjerskoj osnovi stvarali animozitet među ljudima te pridonosili i potpirivali sukobe i doveli do ratova. Zato im se ateizam činio kao jedino prihvatljivo rješenje kojim bi mogli stvoriti mir među ljudima. Glavni zadatak Partije kad dođe na vlast je bio da prisvoje poziciju ultimativnog autoriteta u ideološkim i političkim pitanjima te im u tome nije trebala smetati nikakva opozicija.³ Katolička Crkva u Jugoslaviji predstavljala je opoziciju komunistima. Smatrali su je sluškinjom i suradnicom fašizma, što je u nekim pojedinačnim slučajevima i bilo točno, ali u cijelosti nije bila fašistički nastrojena nego izrazito antikomunistički. Problem u ostvarivanju dominacije na Katoličkom Crkvom komunistima je predstavljalo što ona svoju centralu ima izvan prostora Jugoslavije odnosno izvan dosega nove vlasti. Katolička Crkva u Jugoslaviji predstavljala je ozbiljan problem režimu u ostvarivanju potpune dominacije zbog svoje čvrsta hijerarhije, financijske samoodrživosti te mogućnosti da sve udare i oblike represije koje režim učini brzo iznese u međunarodnu javnost. Ostale vjerske zajednice nisu bile toliki problem jer su bile ili manje po broju ili zbog svoje autokefalnosti, primjer je Srpska pravoslavna Crkva koja nije imala zaštitu i potporu izvana kao katolici od strane Vatikana, a susjedne Pravoslavne Crkve su također bile pod pritiskom svojih pojedinačnih režima. Princip djelovanja komunista prema Katoličkoj Crkvi je bio više manje isti svugdje, kroz materijalno osiromašenje Crkve željeli su spriječiti njen utjecaj i poziciju u društvu.⁴ Također kako bi slomili otpor Katoličke Crkve pokušali su

² Akmadža, 2013., str. 15.

³ Isto, str. 18.

⁴ Boeckh 2006., str. 412.-413. <https://hrcak.srce.hr/7735> (pristup 8. 3. 2021.)

narušiti njezinu unutarnju hijerarhiju te odvojiti je od njenog centra odnosno pape i Vatikana.⁵ Kako je rat išao svome kraju i pobjeda komunista je bila očita, pritisak na Crkvu se povećavao. Za vrijeme rata, kako bi privukli što više ljudi komunisti nisu željeli tako žestoko napadati Crkvu te su davali nadu kako će nakon preuzimanja vlasti biti omogućeno nesmetano prakticiranje svake vjeroispovijesti. Unatoč tome kad su dobili vlast sukob s Katoličkom Crkvom je postao itekako vidljiv i jasan.⁶ S jedne strane je stajala država vođena ideologijom koja je promovirala ateizam i željela potpunu kontrolu nad svim aspektima života u društvu, a s druge Crkva koja je bila izrazito antikomunistički raspoložena, imala repove iz netom minulog rata te nije imala namjeru povući se iz javnog života zato je sukob bio neizbježan. Smatrajući kako je Crkva jedan od najvećih protivnika u ostvarenju njihovih ciljeva, ali i opstanka nove države započeo je otvoreni pritisak na istu.⁷ Tijekom prvog poslijeratnog boravka u Zagrebu Tito se sreo s vodećim ljudima zagrebačke nadbiskupije 2. lipnja 1945.. Odmah na ovome sastanku on je izrazio svoje negativno stajalište prema Katoličkoj Crkvi i njenom djelovanju.⁸ Smatrao je da su tadašnji biskupi i svećenstvo odbacili i zaboravili jugoslavesnku ideologiju koju je zastupao biskup Strossmayer. Također je rekao da je Crkva u Hrvatskoj više bila okrenuta Italiji nego svome narodu te da bi morala postati više nacionalna. Zahtijevao je da se Crkva odvoji od Vatikana kako bi nastala samostalna odnosno narodna Katolička Crkva, poput autokefalnosti Srpske pravoslavne Crkve, čime bi ju bilo lakše podrediti režimu. Naravno predstavnici Crkve se nisu željeli odvojiti od svoje matice, odnosno pape, jer su vjerojatno shvaćali da bi u tom slučaju ostali bez zaštite koju su u Vatikanu imali te bi bili prepušteni sami sebi u sukobu s novim vladajućim sistemom. Uvidjevši da se kler neće dobrovoljno pokoriti režimu, država je morala krenuti u ofenzivu. Prvo oružje je bila propaganda protiv Crkve, zbog pojedinaca iz Crkve koji su sudjelovali u fašističkim zločinima, željeli su cjelokupnu Crkvu prikazati kao zločinačku i protunarodnu kako bi joj reducirali ugled i značaj u društvu.⁹ Kao što je već navedeno prije Crkva je svoju snagu bazirala na čvrstoj hijerarhiji i financijskoj samoodrživosti. Prvo navedeno su vlasti željele uzdrmati osnivanjem udruga svećenika kojima bi ti svećenici bili izvan utjecaja i kontrole svojih nadbiskupa ili biskupa. Drugo navedeno su htjeli slomiti konfiskacijom imovine i materijalnih dobara čime ne bi više mogli redovno vršiti

⁵ Akmadža, 2013., str. 19.

⁶ Boeckh, 2006., str. 410. <https://hrcak.srce.hr/7735> (pristup 8. 3. 2021.)

⁷ Goldstein sv. 1., 2011., str. 82.

⁸ Akmadža, 2013., str. 25.

⁹ Isto, str. 18.

svoje vjerske poslove. Sve to trebalo je voditi do krajnjeg cilja koji je bio da se kler i vjernici podrede apsolutnoj vlasti komunista.

2. 1. Pastirsko pismo

Ubrzo po završetku rata i početku formiranju nove države i sistema počele su razne vrste pritiska na Katoličku Crkvu. Prvo se na meti nove vlasti našao vodeći čovjek Crkve u Hrvatskoj Alojzije Stepinac koji je uhićen po prvi put 17. svibnja 1945. godine.¹⁰ Netom poslije uhićenja održao se 4. lipnja iste godine sastanak Tita i Stepinca.¹¹ Prilikom tog susreta nije dogovoreno ništa konkretno niti je postignut ikakav napredak. Stepinac nije želio dati svoju podršku novome režimu jer je za njega on bio neprihvatljiv. S druge strane Tito je istaknuo da zamjera Crkvi što je nesklona Slavenima, da ne podržava ujedinjenje Istre s ostatkom Hrvatske te još nekoliko razloga. Nakon ovog neuspjelog pokušaja uspostave kakvih takvih odnosa, državno-crkveni odnosi su se sve više zaoštravali. Tako su Crkvene institucije slale niz primjera predstavnicima državne vlasti o zatvaranju neki članova klera, oduzimanju njihove imovine te kako se protiv njih u javnosti vodi negativna propaganda. Zbog tih problema je nekoliko puta pismeno reagirao i nadbiskup Stepinac, ali i izravno kad se sretao s Vladimirom Bakarićem koji je bio na poziciji predsjednika vlade Narodne Republike Hrvatske.

Usljedila je objava Pastirskog pisma kao reakcija na ove događaje koji su pritiskali Crkvu te joj otežavali djelovanje. Biskupska konferencija Jugoslavije zasjedala je od 17. do 22. rujna 1945. prilikom čega je i sastavljeno to pismo upućeno svim vjernicima. Pismo je prvotno pročitano 20. rujna, a dva dana kasnije je poslano Josipu Brozu.¹² U tom su pismu biskupi iznijeli brojke o ubojstvima, nestanku i zatvaranju svoga klera. Tako je istaknuto da je ubijeno 243 svećenika, 7 redovnika i redovnica, 19 kandidata za svećenike, a da je ukupno 169 uhapšeno i 89 nestalo.¹³ Još je izjavljeno kako se Crkva ne želi odreći potpune slobode u svom radu, djelovanju svoga tiska, odgojno obrazovnih ustanova i nastave vjeronauka. Nakon objave pismo je čitano 30. rujna 1945. na misama i naravno nije prošlo ne zapaženo u cijeloj zemlji, ali i šire.

2. 2. Slučaj Stepinac

¹⁰ Akmadža, 2013., str. 23.

¹¹ Isto, str. 26.

¹² Kajinić, 2013., str. 30

¹³ Banac, 2013., str. 102.-103.

Poslije iznošenja tog pisma u javnost krenuo je novi val sukoba u kojem su vlasti kroz svoju propagandu željeli prezentirati Alojzija Stepinca kao ratnog zločinca, a Crkvu kao suradnike okupatora i narodnog odnosno državnog neprijatelja. O tom procesu, ali i samoj osobi nadbiskupa Stepinca se još uvijek lome koplja u hrvatskoj historiografiji i javnom diskursu. On je ponovno zatvoren 18. rujna 1946. godine te je protiv njega, pod optužnicom da je bio suradnik Nezavisne Države Hrvatske i ustaša, pokrenut sudski proces.¹⁴ Suđenje i rasprava su počeli 30. rujna 1946. godine. Na funkciji javnog tužitelja na tom suđenju bio je Jakov Blažević. Njegova optužnica sadržavala je osam točaka prema kojima se nadbiskupa Stepinca krivi za podržavanje i pomaganje ustaškom režimu tijekom rata. Stepinac je osuđen 11. listopada 1946. na zatvorsku kaznu u dužini 16 godina uz oduzimanje građanskih prava na rok od 5 godina. Naravno ovo suđenje jednom visoko pozicioniranom crkvenom dužnosniku nije prošlo nezamijećeno ni izvan Jugoslavije. Tako su neki strani mediji optužili jugoslavensku vlast za montiranje ovog postupka, dok su ga vlasti pokušale opravdati u javnosti. Zbog tog vanjskog pritiska, došlo je do promjene te su vlasti odlučile pustiti Stepinca na kućni pritvor te je 5. prosinca 1951. prebačen iz lepoglavskog zatvora u Krašić.¹⁵ U kućnom pritvoru, u svom rodnom mjestu ostaje do smrti 10. veljače 1960.. U tom vremenu od osude do smrti Stepinca crkveno-državni odnosi nisu se bitno mijenjali, tek je nakon njegove smrti počeo dugi put prema normalizaciji i poboljšanju odnosa. No, prije toga dogodio se još jedan bitan detalj vezan uz Stepinca koji je narušio i onako loše odnose i donio potpuni prekid diplomatskih odnosa Jugoslavije i Vatikana. To je imenovanje nadbiskupa Stepinca kardinalom, 29. studenog 1952. objavljen je popis s imenima novih kardinala na kojem se nalazio i Stepinac. Službeno imenovanje novih kardinala održalo se na konzistoriju 12. siječnja 1953. u Rimu.¹⁶ Stepinac na njemu nije sudjelovao, iako je režim to priželjkivao, jer se bojao da mu neće biti dozvoljen povratak u Jugoslaviju. Ovo imenovanje komunisti su okarakterizirali kao podmukli udarac i neprijateljski čin Vatikana te povod za raskid diplomatskih odnosa.

2. 3. Svećenička udruženja i vjerske komisije

Istodobno uz osudu nadbiskupa Stepinca državne su vlasti pokušavale uzdrmati crkvenu hijerarhiju i stabilnost preko njenog klera tako što su promicali stvaranje Staleških svećeničkih udruženja.¹⁷ Tako je najprije osnovano u Pazinu Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda 16. rujna 1948. Zatim je nastalo takvo udruženje za katoličko svećenstvo Bosnu i Hercegovinu koje je

¹⁴ Banac, 2013., str. 104.-105.

¹⁵ Akmadža, 2013., str. 82.

¹⁶ Isto, str. 145

¹⁷ Banac, 2013., str. 110.-111.

nosilo ime Dobri pastir, osnovano u Sarajevu u siječnju 1950. godine.¹⁸ Dok je hrvatsko udruženje osnovano nešto kasnije 12. studenog 1953. u Zagrebu, a nosilo je ime Staleško društvo katoličkih svećenika Narodne Republike Hrvatske.¹⁹ Katolička Crkva na ove poteze vladajućih nije ostala bez reakcije te je uslijedio njihov odgovor. Na sjednici Biskupske konferencije Jugoslavije donesen je zaključak 26. travnja 1950. da su udruženja suvišna i *Non expedit* (ne preporuča se) jer nisu u nadležnosti biskupija, ali su se i biskupi razilazili u mišljenjima o tim udrugama i reakcijama prema njima.²⁰ Kasnije je uslijedila još oštrija reakcija na svećenička udruženja, te je Biskupska konferencija donijela izjavu *Non licet* (zabranjuje se) na sjednici 26. rujna 1952. kojom su strogo zabranili djelovanje udruženja koja nisu u nadležnosti biskupija. Kod ove odluke nije bilo razilaženja među biskupima te su ju svi biskupi, koji su sudjelovali na zasjedanju konferencije, potpisali.²¹

Komunističke vlasti su crkveno-državne probleme i odnose s Katoličkom Crkvom, ali i drugim vjerskim organizacijama željele srediti formiranjem vjerskih komisija koje bi onda imale zadatak kontrole, održavanja i pokušaja normalizacije odnosa sa vjerskim zajednicama. Savezna komisija utemeljena je 1945. sa pojedinačnim republičkim komisijama. Tito je naredio formiranje te komisije odlukom u šest točaka i zahtijevao surdanju komisije s religijskim organizacijama koje su morale predavati iscrpno izvješće o svom djelovanju. Odlučeno je i da ta savezna komisija ima svog predsjednika i 6 članova, dok su republike obvezne osnovati svoje republičke komisije koje će djelovati po uputama središnje državne vlasti. Tako je iste godine 21. kolovoza onovana i vjerska komisija za Hrvatsku. Prvi predsjednik hrvatske republičke vjerske komisije bio je Svetozar Ritig.²² Ritig je bio svećenik koji je učestvovao u partizanskom pokretu, što ga je vjerojatno i kvalificiralo za ovu poziciju jer ga je vlast smatrala odanim suradnikom. Komisija koju je on vodio je nadzirala djelovanje vjerskih zajednica te se bavila svim pitanjima vezanim oko rada vjerskih organizacija, pa tako i Katoličke Crkve.

2. 4. Prekid diplomatskih odnosa

Uz sve ove prije navedene primjere koji su opterećivali odnose države i Crkve, još je jedna stvar bila teret, a to je kriza oko grada Trsta.²³ Državne vlasti su smatrale kako Katolička Crkva u toj krizi stoji na strani Talijana. Taj su stav argumentirali time što je papa Talijan te je Vatikan

¹⁸ Akmadža, 2013., str. 131.-133.

¹⁹ Isto, str. 209.

²⁰ Isto, str. 135.

²¹ HR-HDA-310 KOVZ kut. 140, Declaratio de associationibus cleri.

²² Kajinić, 2013., str. 33.-34.

²³ Goldstein sv. 1., 2011., str. 98.-101.

smješten u Rimu i zato da Sveta Stolica podržava talijanske zahtjeve, a Katolička Crkva u Jugoslaviji slijepo slijedi papu u svemu, a da se preko Biskupske konferencije Vatikan miješa u unutarnje poslove Jugoslavije. 1. studenog 1952. poslano je pismo u Vatikan u kojem se osuđuje zadiranje u unutrašnju politiku Jugoslavije te podržavanje klera u djelovanju protiv režima i otežavanju poboljšanja odnosa kao i da Sveta Stolica negativno iskorištava svoj autoritet.²⁴ S druge strane tog istog datuma mons. Silvio Oddi koji je bio na poziciji otpravnika poslova u Apostolskoj nuncijaturi u Beogradu poslao je svoje pismo na adresu Državnog tajništva Svete Stolice.²⁵ Prema ovom pismu može se isčitati kako jedan vatikanski službenik gleda na odnose Crkve i države gdje je na službi, kakve su okolnosti u društvu, političku situaciju te o položaju i djelovanju Crkve u javnosti. Tako je mons. Oddi naveo da je državna vlast vršila pritisak prema Crkvi te pokušala odvojiti Crkvu i njezine članove od pape i njegovog duhovnog vodstva. Napisao je i kako su mu vladajući osobno iznijeli nezadovoljstvo jer smatraju da se Vatikan ponaša neprijateljski i želi narušiti režim iznutra preko Katoličke Crkve u Jugoslaviji. U nastavku je dodao kako je prenio vladajućima kako se Sveta Stolica, ali i on osobno, protive cijelom procesu, presudi i zatvoru nadbiskupa Stepinca. Isto tako je naveo kako je pokušao utjecati kod vladajućih oko raznih problema vezane za crkveno djelovanje kao što su sloboda vjeroispovijesti, nastava vjeronauka, briga o katolicima u vojsci, sloboda katoličkog tiska, porezima Crkvi, crkvenoj imovini itd. Također je želio skrenuti pozornost na stalno negativno prikazivanje i blaćenje Crkve kroz režimsku propagandu, osobito kroz školstvo među mlađim generacijama. Pismo je zaključio s tim da su stavovi jugoslavenskog režima prema Vatikanu nerijetko opterećeni strahom od talijanskog iredentizma, kojeg po njima podržava Sveta Stolica. I kako režim optužuje da papa namjerno imenuje biskupima samo one svećenike koji su tijekom rata surađivali s fašistima. Tim optužbama vlast je u stvari željela prikazati nezadovoljstvo što ne može utjecati na izbor biskupa, odnosno ne mogu pokušati nametnuti kandidata za kojeg smatraju da je podobniji i kojeg bi lakše kontrolirali. Zato su im automatski svi novo imenovani biskupi nepodobni i smtaraju ih neprijateljima države i režima

I na kraju kap koja je prelila čašu u odnosima među Katoličkom Crkvom i Jugoslavijom dogodilo se imenovanje osuđenog nadbiskupa Alojzija Stepinca kardinalom. Stepinac je kardinalom imenovan 29. studenog 1952., dok je Konzistorij u Rimu održan 12. siječnja iduće godine, na kojem je Stepincu službeno trebala biti dodijeljena titula kardinala.²⁶ Papa Pio XII. ovim je činom želio nagraditi Stepinca za njegovu vjernost Vatikanu odnosno što nije pristao

²⁴ Kajinić, 2013., str. 35.-36.

²⁵ Isto, str. 36.-37.

²⁶ Banac, 2013., str. 112.

na ponudu vlasti da odvoji Katoličku Crkvu u Jugoslaviji od Rima te je radi toga osuđen i zatvoren. Ali, ovo je bio i dodatan poticaj za kler i laike da ostanu ustrajni u svojoj vjeri i lojalnosti papi. Državne vlasti su naravno na ovaj čin gledali iz potpuno drugog kuta i smatrali ga izrazito neprijateljskim. Stepinac je bio za državne vlasti jedan od glavnih neprijatelja nove države i osuđen je kao suradnik propalog ustaškog režima te im je ovo imenovanje bio udarac od strane Vatikana. Kad nekoga biskupa papa proglasi kardinalom zbog univerzalnosti Crkve i nevelikog broja kardinala u svijetu to ima značaj u široj svjetskoj javnosti. Imenovanje Stepinca kardinalom bilo je iznenađujuće za javnost i vlast i zbog toga što njegov prethodnik nadbiskup Bauer nije bio proglašen kardinalom tako da zagrebačka nadbiskupija nije imala kontinuitet kardinala kao nakon Stepinca (Šeper, Kuharić, Bozanić). Zbog toga je ovo imenovanje dobilo dodatno na značaju.

Sve je vodilo prema raskidu odnosa, uslijedilo je još nekoliko razmjena dopisa u kojem se međusobnog optuživanja i prepucavanja. Država se prvo požalila na odluku biskupa o zabrani sudjelovanja svećenstva u Staleškim udruženjima. Na taj prigovor uslijedio je odgovor Vatikana u obliku Note vlasti u kojoj su izneseni prigovori i primjeri otežanog djelovanja Crkve. Sveta Stolica se ogradila i od optužbi da se petlja u unutarnje stvari Jugoslavije s objašnjenjem da su katolici u Jugoslaviji, pored toga što su državljani Jugoslavije, članovi Crkve te je dužnost Vatikana da se o njima brine. U toj Noti navedeno je kako vlasti kroz medije i druge aktivnosti stalno vode propagandi rat protiv Katoličke Crkve, mnogobrojni pokazatelji otežanog rada Crkve po župnim zajednicama i biskupijama, problemi s nastavom vjeronauka, crkvenom imovinom, oblici represije prema kleru i drugi primjeri koji su smetali Crkvu u njenom djelovanju. 17. prosinca 1952. vlada Jugoslavije objavila je žestoku Notu u kojoj zahtijeva da Vatikan što prije povuče svojeg predstavnika mons. Oddija iz Beograda te da nema više razloga za postojanje diplomatskih veza između Jugoslavije i Vatikana.²⁷ Mons. Silvio Oddi napustio je glavni grad Jugoslavije 27. prosinca 1952..²⁸ Ovaj prekid je bio predvidiv, s jedne strane državna vlast je uporno željela staviti Katoličku Crkvu pod svoju kontrolu te joj ograničiti djelovanje, a s druge strane Katolička Crkva nije željela uzmaknuti ni korak. Čekao se samo idealan trenutak odnosno povod koji će uzrokovati i službeni kraj diplomatskih odnosa. Proglašenje Stepinca kardinalom bilo je s pozicije državne vlasti savršen okidač za ovdašnju,

²⁷ Akmadža, 2013., str. 146.

²⁸ Kajinić, 2013., str. 38.

ali i stranu javnost, za raskid veza s Vatikanom, uz pojašnjenje da je u pitanju osuđeni ratni zločinac i državni neprijatelj.²⁹

²⁹ Kajinić, 2013., str. 38.-39.

3. Odnosi 1952 .- 1960.

Na daljnji razvoj događaja u Jugoslaviji, kao i na cjelokupno društvo dosta je utjecao i sukob koji se dogodio nešto prije ovog razdoblja, a to je sukob Tito-Staljin. Taj je konflikt svoj vrhunac dostigao 28. lipnja 1948. godine kada su rezolucijom Informbiroa osuđeni jugoslavenski komunisti, poslije čega se dogodila gospodarska i politička izolacija Jugoslavije od strane drugih zemalja s komunističkim režimima. U Jugoslaviji je uslijedio brutalan obračun jugoslavenskih vlasti s pristašama Staljina te osnivanje poznatog političkog logora na Golom otoku gdje su slani protivnici režima. U tom obračunu stradali su i oni koji nisu bili poklonici Staljina, ali su iz nekih razloga bili nepodobni za režim.³⁰ Zbog blokade drugih komunističkih zemalja došlo je do usporavanja prvotnog gospodarskog rasta jugoslavenske ekonomije. Nastavak gospodarskog oporavka zemlje dogodio se tijekom 50-ih, uz pomoć postepene decentralizacije rukovođenja i planiranja. Taj novi sustav upravljanja nazvan je radničko samupravljanje koje je definirano zakonom 27. lipnja 1950..³¹ Nakon donošenja tog zakona krenulo je ciljano i plansko otvaranje radnih mjesta u industriji, to otvaranje novih poslova pak je pokrenulo selidbu stanovništva iz ruralnih dijelova u urbane sredine i velik rast broja stanovnika gradova. Tako je Jugoslaviji krenula novim i drugačijim smjerom u ekonomiji od SSSR-a i njegovih istočnoeuropskih satelita, a kako bi se distancirala od donedavnih komunističkih saveznika promijenjeno je i ime vladajućoj stranci. Tijekom održavanja šestog kongresa Komunističke partije Jugoslavije od 2. do 7. studenog 1952. u Zagrebu, prezentiran je taj novi smjer u daljnjem gospodarskom razvoju zemlje i promijenjeno ime Partije u Savez komunista Jugoslavije.³² Promijene su zaključene i potvrđene 1953. kad je donesen Ustavni zakon kojim je izmijenjen Ustav iz 1946. s novim društvenim, ekonomskim i političkim smjerom Jugoslavije.

Došlo je i do nekih bitnih događaja u vanjskoj politici Jugoslavije. Riješena je kriza oko grada Trsta, koja je opterećivala crkveno-državne odnose, te je potpisan sporazum u Londonu 5. listopada 1954.³³ Svijet se podijelio u dva bloka zapadni demokratski predvođen SAD-om i istočni komunistički predvođen SSSR-om, budući da se Jugoslavija razila s istočnim blokom, ali nije se željela prikloniti zapadnom bloku započet je treći put. Novi put je bio put nesvrstavanja u blokovskoj podjeli svijeta. Jugoslavensko vodstvo je u dogovoru s Indijom i

³⁰ Goldstein sv. 1., 2011., str. 102.-119.

³¹ Radelić, 2006., str. 286.

³² Banac, 2013., str. 112.

³³ Goldstein sv. 1., 2011., str. 101.

Egiptom iniciralo pokret nesvrstanih. U srpnju 1956. donešena je Brijunska deklaracija kojom je pokrenut Pokret nesvrstanih te je politika nesvrstavanja postala glavna značajka daljnjeg djelovanja Jugoslavije u svijetu i diplomaciji.³⁴ A kasnije će taj pokret i pridonijeti konačnom rješavanju odnosa sa Crkvom.

Tijekom ovog perioda nije bilo nekih velikih sukoba između države i Crkve, ali ni nekog konkretnog pomaka na ,bolje. Režim je počeo shvaćati da pritiskom na Crkvu ne uspijeva postići ciljeve, nego samo dodatno ohrabruje Crkvu i vjernike u njihovoj ustrajnosti. U Hrvatskoj je još uvijek bio veliki postotak vjernika ponajviše katolika, zato su vlasti počele sumnjati i u članove Partije. Istaknuto je da velik broj komunista slavi Božić te da ih se sve više ženi u crkvi i krste djecu. Tito je 2. rujna 1953. pozvao i na prekid fizičkih obračuna sa klerom te pozvao da sukobe treba rješavati političkim putem.³⁵ Za ovo razdoblje značajno je i imenovanje Franje Šepera nadbiskupom koadjutorom, koji je vršio sve zadatke u Stepinčevom odsustvu te nakon njegove smrti preuzeo vođenje nadbiskupije u potpunosti.

3. 1. Vjerske škole i tisak

Jedan od oblika pritiska vlasti na Katoličku Crkvu bazirao se na ometanju i sprečavanju crkvenog izdavaštva, održavanja vjeronauka i odgojnoobrazovnog procesa novih klerika. Kako bi to ostvarili došlo je do micanja nastave vjeronauka iz javnih škola, zatvorene su neke od crkvenih odgojnoobrazovnih ustanova poput određenog broja sjemeništa, vjerskih škola i teoloških fakulteta, kako bi se ograničila religijska naobrazba. 29. siječnja 1952. vlasti su donijele odluku prema kojoj Katolički bogoslovni fakultet nije više dio Sveučilišta u Zagrebu i gubi status sastavnice Sveučilišta.³⁶ Ubrzo je uslijedilo i uklanjanje vjeronauka iz nastavnog plana te je 31. siječnja 1952. vjeronauk izbačen iz državnih škola.³⁷

Pored vjerskog obrazovanja vlast je željela otežati i nakladničku aktivnost Katoličke Crkve. Zato su zabranili vjerski tisak te su Crkvi oduzete njene vlasitite tiskare. Prije rata na teritoriju cjelokupne Jugoslavije izlazilo je ukupno 137 različitih novina vezanih uz Crkvu, od tog broja do kraja srpnja 1947. ostalo je njih 4.³⁸ Od preostalih 4 listova dva su izlazila jednom tjedno, a po jedan u polumjesečnoj odnosno mjesečnoj nakladi. Vlasti su shvaćale da budućnost Crkve

³⁴ Radelić, 2006., str. 282.

³⁵ Akmadža, 2013., str. 115.

³⁶ HR-HDA-310 KOVZ kut. 139, Prijepis rješenja o ukidanju Rimokatoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1952.

³⁷ Akmadža, 2013., str. 115.

³⁸ Kajinić, 2013., str. 48.

ovisi o odgoju i obrazovanju te o informiranju svojih vjernika te budućih svećenika i redovnika zato su vršili jači pritisak na ova dva načina djelovanja Crkve, koji su za Crkvu naravno bili jako važni.

3. 2. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica

Prvi bitniji pomak vezan za odnose Crkve i države, ali utjecajan i za općenit odnos prema svim vjernicima napravljen je 22. svibnja 1953. godine izglasavanjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica. Sastojao se od 24 točke te potvrđivao pravo građana na slobodu u odabiru i prakticiranju religije, djelovanju religijskih organizacija, slobodi vjerskog odgojnoobrazovnog procesa i formacije te tiska itd..³⁹ Naravno sam taj zakon nije mogao preko noći donijeti neke radikalne zaokrete u odnosu Crkve i države, kao i drastično poboljšati poziciju i status vjerskih zajednica, ipak je pomogao u rješavanju nekih pravnih zavrzlama jer su se do tada regulative vezane za vjerske zajednice nalazile u više raznih zakona, a sad su bile sumirane u jednom. U teoriji ovaj je zakon garantirao slobodu vjeroispovjesti i savjesti, jednakost svih religija, uz to da je njihovo funkcioniranje morale biti u okvirima Ustava Jugoslavije i važećih jugoslavenskih zakona i propisa. Isto tako religijske institucije su dobile slobodu u obavljanju svojih poslova i obreda, dopušteno im je izdavanje i distribucija vlastitog tiska. Nastava vjeronauka bila je dopuštena isključivo u vjerskim objektima, dopušteni su i vjerski skupovi te nije bilo dopušteno sprečavanje održavanja istih kao i vjeronauka i vjerskih obreda. Propisano je da se nikome ne smije zabraniti ili nekoga prisiliti da bude dio bilo koje vjerske zajednice. Osobito je naglašeno pravo svećenika na osnivanje svećeničkih udruženja. Odlučeno je da vjerske zajednice mogu skupljati novčane priloge unutar svojih prostorija, a ako bi željeli to činiti izvan njih potrebna im je dozvola gradskih vlasti. Za krštenje maloljetnika bilo je potrebno da jedan od roditelja podnese zahtjev, a ako dijete ima više od 10 godina starosti i njegov osobni pristanak. Ženidba u Katoličkoj Crkvi ili drugoj vjerskoj ustanovi se mogla obaviti tek poslije sklapanja građanskog braka u matičnom uredu. Da bi dijete moglo polaziti vjeronauk trebala je suglasnost oba roditelja ili skrbnika te samog učenika.⁴⁰ Zakon je u teoriji izgledao vrlo dobro i davao značajnu slobodu u djelovanju vjerskih zajednica, ali u praksi je često ovisio o aktualnim odnosima određene zajednice i države, zato je dolazilo do poteškoća s Katoličkom Crkvom jer su bili u lošim odnosima s državom. Zbog tih poteškoća ili različitog shvaćanja ovoga zakona

³⁹ Akmadža, 2013., str. 163.

⁴⁰ Vidi u: Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, god. IX., br. 22., 27. svibnja 1953., str. 151.

Katolička Crkva uputila je vlastima nekoliko pritužbi jer su pojedini svećenici bili kažnjeni zbog održavanja vjeronauka ili prikupljanja novčanih priloga i drugih sličnih primjera.⁴¹

3. 3. Franjo Šeper

Razdoblje Drugog svjetskog rata i neposredno nakon njega u crkvenoj povijesti obilježio je Alojzije Stepinac, a razdoblje nakon toga u kojem su crkveno-državni odnosi ponovno uspostavljeni i poboljšani njegov nasljednik Franjo Šeper. Papa Pio XII. imenovao je Šepera zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom u povelji izdanoj 22. srpnja 1954. godine.⁴² Zbog kućnog pritvora nadbiskupa Stepinca te nemogućnosti redovnog izvršavanja svoje dužnosti, papa je Šeporu dao sva prava i ovlasti koje nadbiskup ima, iako je bio nadbiskup koadjutor. Šeperovo biskupsko ređenje održano je 21. rujna 1954. godine u zagrebačkoj katedrali, a obred ređenja predvodio je Josip Ujčić, tadašnji beogradski nadbiskup.⁴³ Odabir Šepera na mjesto nasljednika Stepinca nije bio nasumičan, odabran je jer nije imao repove ili neke velike mrlje u svom djelovanju koje bi mogle naštetiti Crkvi ili odnosima Crkve i države. Posebno se pazilo da Crkva ne da povoda vlastima za negativnu reakciju i dodatno pogoršanje odnosa. Vladajući su imali detaljne podatke o istaknutijim biskupima i svećenicima te bi na odabir po njima nepodobnog ili opasnog kandidata žestoko reagirali.⁴⁴ Sveta Stolica je također mislila i na slučaj smrti Stepinca te je papa Šepera imenovao unaprijed apostolskim administratorom (*nunc pro tunc*), odnosno unaprijed određenim upraviteljem (nad)biskupije do službenog imenovanja novog (nad)biskupa, Zagrebačke nadbiskupije. Time se potezom željelo osigurati da, u slučaju smrti Stepinca, ne dođe do perioda prazne stolice (*sede vacante*) u Zagrebačkoj nadbiskupiji.⁴⁵

Zbivanja i nova imenovanja u Katoličkoj Crkvi budno su pratile državne vlasti preko svojih sigurnosnih služba, koje su redovno izvještavale vlast o događajima u Crkvi te sastavljale temeljite i opširne izvještaje. Takav izvještaj s za vlast bitnim podacima bio je sastavljen i o novoimenovaom nadbiskupu Šeperu, datiran 21. rujna 1954. godine.⁴⁶ Novi nadbiskup je okarakteriziran kao osoba koj je prije rata simpatizirala ustaški pokret i dopuštala takve stavove i aktivnost među studentima u sjemeništu, imala negativan stav prema jugoslavenskom pokretu otpora odnosno partizanima te je po tim stavovima odgajao i buduće svećenike. Po završetku

⁴¹ Akmadža, 2013., str. 163.

⁴² Isto, str. 168.

⁴³ Isto

⁴⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH kut. 6, Neprijateljsko djelovanje biskupa.

⁴⁵ Kajinić, 2013., 66.-67.

⁴⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH Dosje Šeper, br. 302513, Podaci o novom nadbiskupu koadjutoru Šeper dr. Franji.

rata i nakon uspostave novog režima Šeper je, kako navode službe, nastavio s istim stavovima i djelovanjem. Služba državne sigurnosti iznijela je primjere kako po njima svi biskupi, uključujući i Šepera djeluju protiv države i režima a to su promicanje međunacionalne mržnje, ocrnjivanje režima, preuveličavanje i izmišljanje priča o represiji na Crkvu i vjernike te pokušaji da se vjernici i mladež odani državi okrenu protiv nje. Ovim aktivnostima biskupi su trebali dati primjer ostatku klera, da i oni djeluju u tom smjeru. Šeperu osobno, vlasti su posebno zamjerale osnivanje Pastoralnog instituta koji je po njima bio ilegalan, česte posjete papinskom nunciju prije njegovog odlaska iz Jugoslavije prilikom kojih mu je Šeper davao razne informacije o situaciji u Crkvi i državi.⁴⁷ Također i što je sudjelovao na vjerskim priredbama i obilježavanjima na kojima su se mogli čuti razni govori i nastupi koji nisu bili po ukusu režima. Režimu je smetalo i Šeperovo negativno mišljenje o svećeničkim udruženjima te što je tražio od klera da budu odani jedino crkvenom autoritetu.

Nadbiskup Šeper opisan je kao slijepi pobornik pape i Vatikana, čovjek u kojeg kardinal Stepinac ima veliko povjerenje, no s druge strane i kao mekša osoba od svog prethodnika te nešto blažih stavova i djelovanja u usporebi sa Stepincem. Zato je Franjo Šeper, uz razne stvari koje su mu zamjerali i nepodobnost, za režim bio prihvatljiviji na čelu Katoličke Crkve u Hrvatskoj od omraženog im Alojzija Stepinca.⁴⁸ O prihvatljivosti Šepera za režim može se isčitati i iz izvještaja vjerske komisije. Izvještaj je sastavljen na zasjedanju 21. travnja 1960. kada se u jednoj od točaka dnevnog reda raspravljalo o razgovorima s biskupima te je iznesen dokument o djelovanju biskupa, a tako i mišljenje o Šeperu.⁴⁹ Za primjer odnosa Šepera prema vlasti uzeti su dva razgovora sa Stjepanom Ivekovićem, tadašnjim predsjednikom Komisije, nakon smrti kardinala Stepinca.⁵⁰ Nakon tih razgovora utvrđeno je kako je Šeper vrlo otvorena osoba te da bez okolišanja iznosi svoje mišljenje, zamijećen je znatan osjećaj zadovoljstva i zahvalnosti vlastima zbog dopuštanja da se Stepinac pokopa u katedrali u Zagrebu. Kao plus Šeperu se navodi i to što je ispunio obećanje dano vlastima da će sahrana Stepinca proći u najboljem redu i bez ekscesa, što je vladajućima bilo posebno bitno.⁵¹ Zaključeno je kako odlaskom Stepinca može započeti novo poglavlje u crkveno-državnim odnosima te poboljšanju veza s klerom i vjernicima laicima.

⁴⁷ HR-HDA-1561 SDS RSUP SRH Dosje Šeper, br. 302513, Podaci o novom nadbiskupu koadjutoru Šeper dr. Franji.

⁴⁸ Isto

⁴⁹ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 2, Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, 21. 4. 1960. godine.

⁵⁰ Akmadža sv. 2, 2010, 288.-292.

⁵¹ HR-HDA-310 KOVZ kut. 40, 29/1, 1960.

Alojzije Stepinac umire u kućnom pritvoru u rodnom Krašiću 10. veljače 1960. godine te Franjo Šeper automatski preuzima sve ovlasti prema ranijim odredbama pape. 5. ožujka 1960. godine uslijedilo je i službeno papino imenovanje Franje Šepera zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom, čime je preuzeo i sve obveze, zadatke, ovlasti i prava koje ta funkcija nosi.⁵² Morao je poslati i pismenu zakletvu lojalnosti papi i Crkvi. Nešto kasnije izabran je i na poziciju čelnog čovjeka Biskupske konferencije Jugoslavije 28. svibnja 1961. gdje je naslijedio Josipa Ujčića beogradskog nadbiskupa, tim imenovanjem postao je glavna figura u Katoličkoj Crkvi u cijeloj Jugoslaviji.⁵³ S vremenom će se potvrditi kako su ove promjene bile dobre i kako je Sveta Stolica dobro odlučila s Šeperom te će njegovim dolaskom uz druge pozitivne faktore uslijediti razne promjene za zagrebačku nadbiskupiju, ali i Katoličku Crkvu u Jugoslaviji u cjelini.

3. 4. Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske

Jedna od stvari koje su još uvijek izazivale prijepor u crkveno-državnim odnosima bila su staleška udruženja svećenika. Biskupi su sudjelovanje u tim udruženjima osudili s već spomenutim dvjema odlukama *Non expedit* i *Non licet*.⁵⁴ Katolička Crkva je zauzela stajalište da je pridruženje tim društvima nepotrebno i loše jer kler može i mora sve svoje probleme i nedoumice, zahtjeve i potrebe rješavati unutar crkvene hijerarhije i kroz crkvene organizacije i institucije, a kroz udruženja podilaze državnoj vlasti. Članovi udruženja su bili dosta heterogeni i iz različitih sredina, ipak prema Šeperu su se mogli podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu su činili svećenici koji su došli u konflikt s državom odnsono režimom ili zakonom ili u sukobu s crkvenim autoritetom ili zakonom, a drugu skupinu svećenici koji su težili osiguranju egzistencije i financijsku stabilnost te lagodnu starost.⁵⁵ Šeperov prethodnik, kardinal Stepinac bio je žestoki oponent staleških udruženja svećenstva. Shvaćao je da su se neki od svećenika učlanili u ta društva pod pritiskom ili iznudom, ali je tražio od biskupa i svećenika beskompromisan stav prema tim udruženjima. Stepinac je smatrao da režim kroz ta udruženja želi narušiti crkveno jedinstvo i hijerarhiju i da iza njih stoji politika i čisti politički interesi vladajućih.⁵⁶

⁵² Akmadža, 2013., str. 243.

⁵³ Isto, str. 260.

⁵⁴ Isto, str. 135.-137.

⁵⁵ HR-HDA-310, KOVZ kut. 45, Zabilješka o razgovoru Stjepana Ivekovića s nadbiskupom Franjom Šeperom, 1962.

⁵⁶ Kajinić, 2013., str. 35.

Većina svećenika koji su bili članovi tih svećeničkih društava bili su tu radi zagarantiranih finacijskih beneficija ili su se morali učlaniti radi nekih problema s državnom ili crkvenom vlašću ili kršenja državnih ili crkvenih propisa. 1957. godine od sveukupnog broja svećenika u cijeloj Jugoslaviji u staleškim udruženjima katoličkih svećenika bilo njih sve zajedno 27%. Vlasti su bile nezadovoljne postotkom hrvatskog svećenstva u svećeničkim društvima koji je iznosio samo 10% od ukupnog broja katoličkih svećenika u Hrvatskoj. U Sloveniji je na primjer 60% katoličkog svećenstva bilo uključeno u rad udruženja, dok u Bosni i Hercegovini 80%.⁵⁷ Mali postotak u Hrvatskoj je zabrinjavao režim jer je Katolička Crkva u Hrvatskoj bila najbrojnija i najjača u Jugoslaviji s velikim brojem svećenika i laika, zato im je ovo bilo područje od posebnog interesa u sukobu s Crkvom, ali su smatrali tu činjenicu slabe zainteresiranosti svećenstva neuspjehom ovoga projekta.⁵⁸

⁵⁷ HR-HDA-310 KOVZ kut. 38, Savjetovanje u Komisiji za vjerska pitanja Saveznog izvršnog vijeća, 12. 2. 1957.

⁵⁸ Banac, 2013., str. 111.

4. Na putu prema obnovi odnosa

Nakon Šeperovog službenog preuzimanja funkcije zagrebačkog nadbiskupa, okružio se s ljudima u koje je imao pouzdanje te im dao važne pozicije u crkvenoj hijerarhiji. Razdoblje u kojem je Franjo Šeper bio zagrebački nadbiskup će ostaviti dubok trag. Bitan trag za crkvo je ostavilo i Šeperovo uvođenje Pastoralno-liturgijskoj tečaja 1961. godine, koji se održava redovno jednom godišnje sve do danas samo s promijenjenim imenom u Teološko-pastoralni tjedan.⁵⁹ Osnovna ideja ovog događaja je redovno proširivanje znanja svećenika, razmjenu mišljenja, rješavanje teoloških nedoumica te stručno usavršavanje svećenika, ali i laika u teološkom i pastoralnom radu. Ovo razdoblje obilježeno je ponajviše Drugim vatikanskim koncilom koji je donio povijesne promjene u Crkvi. Nakon Koncila Crkva se otvorila prema svijetu i krenula odlučnije djelovati i sudjelovati u svjetskim događajima te prestala biti samo promatrač tih događaja. Veliku ulogu u promjenama za Crkvu imala su dvojica papa Ivan XXIII. i Pavao VI.. Papa Ivan XXIII. je otvorio Koncil i krenuo s procesom *aggiornamenta* što bi značilo posuvremenjivanja Katoličke Crkve⁶⁰, u međuvremenu je preminuo pa je taj proces i sam Koncil nastavio Pavao VII. Zapaženiju ulogu na Koncilu imali su i biskupi iz Hrvatske posebno Šeper i Franić iz Splita, Šeper je kasnije imao i ulogu glavnog promicatelja koncilskih ideja i promjena u Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji, kroz poticanje participiranja laika u radu Crkve, promicanje ekumenizma i suradnje s drugim religijama, humanitarnu i medijsku djelatnost.⁶¹ U Crkvi se općenito osjećala želja za promjenama, a Šeper se našao na funkcijama koje su bile najodgovornije i zadužene za pokretanje tih promjena jer je bio nadbiskup najveće nadbiskupije u zemlji i predsjednik najvažnije crkvene institucije odnosno jugoslavenske Biskupske konferencije u razdoblju značajnih promjena u Crkvi i državi, ali i cijelom svijetu.

Komunistički režim u Jugoslaviji je s velikom pažnjom i zanimanjem promatrao otvaranje i sam rad Koncila. Razlog leži u tome jer je Katolička Crkva zbog svoje hijerarhije i raširenosti bila gotovo jedini pravi opozicijski protivnik režimu, zato je režim intersiralo što će se na Koncilu odlučiti i koje će promjene u Crkvi nastati. Viđenje i mišljenje vladajućih o Koncilu može se saznati iz funkcioniranja samoga vrha režima preciznije Centralnog komiteta.⁶² Na Centralnom komitetu su se iznosile ideje i mišljenja te na kraju donosili zaključci koji su se dalje širili u javnost. Za provedbu tih zaključaka u praksu bile su zadužene vjerske komisije.

⁵⁹ Kajinić, 2013., str. 140.-141.

⁶⁰ Kasper, 1996., str. 10 <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

⁶¹ Kajinić, 2013., str. 105.

⁶² Vidi u: HR-HDA-1220 CK SKH kut. 25, Dvadeset prvi Koncil i njegove refleksije na Crkvu u zemlji, 1967.

Dok su se u Katoličkoj Crkvi u svijetu događale promijene izazvane Koncilom, a u Jugoslaviji osim Koncilom i promjenom vodstva i s državne strane došlo je do promjena koje će utjecati na daljnji crkveno-državni odnos. Dvije su stvari utjecale na poboljšanje odnosa s Crkvom, a to su proces liberalizacije u Jugoslaviji i jednim dijelom politika nesvrstanosti.⁶³

4. 1. Biskupske konferencije 1960. i 1962.

Od 20. do 23. rujna 1960. godine u Zagrebu je održano zasjedanje Biskupske konferencije tijekom kojeg je sastavljena predstavka državnim vlastima. U kojoj su biskupi naveli stvari i događaje, koji prema njima, remete djelovanje Crkve i koče poboljšanje odnosa države i Crkve uz zahtjev da se zakoni ne interpretiraju svojevorno i da se provode jednako prema svima. Biskupi su iznijeli u 18 točaka što otežava djelovanje Crkve.⁶⁴ Naveli su primjere kako se učenici i studenti katolici zastrašuju, kako se onemogućuje obilazak svećenika pacijentima, kako se sakramenti ne mogu dijeliti izvan crkava, kako vjernici ne mogu slaviti vjerske blagdane, provođenje propagande protiv Crkve, zatvaranje nekih samostana i sjemeništa, oduzimanje imovine i materijalnih dobara, problemi s crkvenim tiskom, nemogućnost obnove crkava i još sličnih stvari koje su smetale biskupima. Kao odgovor na ove pritužbe biskupa uslijedilo je pismo Edvarda Kardelja, koji je tada bio na funkciji potpredsjednika u Saveznom izvršnom vijeću, 3. studenog 1960. godine.⁶⁵ Kardelj je napisao da su državne vlasti zadovoljne što Katolička Crkva želi normalizaciju crkveno-državnih odnosa. Isto tako naveo je da i s državne vlasti postoji htijenje da se kroz razgovore počnu postupno riješavati nakrupniji problemi koji otežavaju odnose.

O razmjeni ovih pritužbi i mišljenja, beogradski nadbiskup Ujčić, koji je tad bio i predsjednik Biskupske konferencije obavijestio je Luigija Bongianina, vatikanskog diplomata. Bongianino je na temelju izvještaja nadbiskupa Ujčića sastavio jedan dokument za Svetu Stolicu 13. studenog 1960., koji je govorio o stanju i statusu Crkve u Jugoslaviji.⁶⁶ Izvijestio je da je poslije smrti Alojzija Stepinca režimska protucrkvna propaganda pomalo oslabila, zbog toga što je Stepinac smatran kao glavni državni i režimski neprijatelj i širitelj takvih stavova u Crkvi. Nakon njegovog odlaska se počinje uviđati zainteresiranost vladajućih za konkretniji razgovor s predstavnicima Crkve. Primjećeno je i da su vladajući upoznati s pritužbama biskupa te su ih uzeli u obzir i voljni su pokušati naći rješenja kroz dijalog. Kao preduvjet svemu naglašena je

⁶³ Cvrle, 1992., str. 116.

⁶⁴ Akmadža, 2013., str. 253.-254.

⁶⁵ Akmadža sv. 2., 2010., str. 438.-439

⁶⁶ Kajinić, 2013., str. 86.-87.

potreba za ponovno uspostavljanje diplomatskih veza Jugoslavije i Vatikana. Zaključeno je da svakako treba nešto učiniti kako bi se odnos normalizirao te kako bi se stvorio neki *modus vivendi*, odnosno neka vrsta suživota koji bi donio povećanje vjerskih sloboda. Zatim je državni tajnik Svete Stolice Domenico Tardini na osnovu izvještaja Bongianina napisao Promemoriju 23. studenog 1960. godine upućenu nadbiskupu Ujčiću.⁶⁷ Gdje je naglasio da bi se jugoslavenski biskupi trebali uvijek najprije posavjetovati s Vatikanom prije svakog razgovora ili sastanka s predstavnicima vlasti i da ništa ne pokušavaju na svoju ruku poduzimati jer bi to režim mogao iskoristiti u svoju korist.⁶⁸ Nakon pet dana Bongianino je poslao Napomenu Tardiniju i Ujčiću s finalnim savjetima i smjernicama u daljnjem djelovanju.⁶⁹ Po tim uputama Vatikana nastavio se dijalog biskupa s vlastima, uz želju biskupa da se o tome ne izvještava puno i detaljno da se ne bi stvorile pogrešne interpretacije.

Usljedila je promjena na čelnom mjestu jugoslavenske Biskupske konferencije te je 28. svibnja 1961. godine nadbiskup Šeper imenovan predsjednikom.⁷⁰ Prvi značajniji potez nakon promjene predsjednika, a vezan za odnose s državom, bila je Promemorija poslana saveznoj vjerskoj komisiji 22. rujna 1961. godine.⁷¹ Promemorija je ukazivala na primjere u kojima prema biskupima dolazi do kršenja vjerske slobode. Najprije je ukazano na probleme kod krštenja djece, državne vlasti su zahtijevale obavezan pristanak i nazočnost oba roditelja na krštenju. Druga stvar bio je vjeronauk, za čije je pohađanje bio potreban pismeni pristanak također oba roditelja. Naglašeni su obavezni pristanci roditelja jer je to stvaralo probleme, budući da su se roditelji bojali potpisivati takve izjave zbog straha od gubitka posla ili drugih neugodnosti. Treća stvar je bilo nezadovoljstvo biskupa državnim nadzorom i uplitanjem u rad vjerskih škola koje ponekad izlazi izvan zakonskih okvira, primjer je da su organi vlasti ocjenjivali udžbenike i njihove sadržaje, iako nisu bili za takvo nešto obrazovani ni mjerodavni. Promemorija je zaključena stavom biskupa da se u raznim slučajevima vezanim za Crkvu krši Ustav ili zakon te da predstavnici vlasti često djeluju iznad svojih ovlasti.

Katoličke biskupe zabrinjavalo je usvajanje novog Ustava i kako će novi Ustav utjecati na poziciju Crkve. Kako bi unaprijed pokušali spriječiti moguće otežavanje stanja u kojem Crkva djeluje, nakon redovne sjednice Biskupske konferencije u rujnu 1962. godine upućen je

⁶⁷ Kajinić, 2013., str. 87.

⁶⁸ Akmadža, 2013., str. 256.

⁶⁹ Kajinić, 2013., str. 87.

⁷⁰ Akmadža, 2013., str. 260.

⁷¹ Kajinić, 2013., str. 88.-89.

vladajućima novi dopis 13. rujna 1962. godine.⁷² U kojem je istaknuta zabrinutost biskupa o budućim promjenama vezanim za crkveno djelovanje koje će novi Ustav donijeti. Izneseno je da biskupi žele skrenuti pozornost vladajućima da novi Ustav treba uvažavati pravila potpune slobode vjeroispovijesti, što bi značilo da nije dovoljno samo dopustiti ljudima vjerovanje u što žele, nego dopustiti maksimalnu slobodu u obavljanju svih vjerskih obreda, običaja i takvog načina života. Naglašeno je da biskupi primaju brojne žalbe klera i laika na kršenje vjerskih sloboda. Navedeni su neki primjeri kao problemi s vjeronaukom te da se djecu na razne načine i izgovore sprečava u pohađanju vjeronauka. Drugi primjer su vjernici kojima je bilo onemogućen odlazak na misu nedjeljom ili blagdanima ili tijekom vojnog roka. Istaknuti su problemi sa sjemeništima naročito sjemeništa u Rijeci i Splitu. Otežavanje obnove ili gradnje novih crkava kroz birokratske komplikacije od strane nadležnih državnih institucija. Na kraju je zaključeno da svi ovi primjeri imaju cilj da skrenuti pažnju vladajućima na nezadovoljstvo biskupa postojećim stanjem te na nužnost da vlast povuče poteze kojima bi se kroz novi Ustav situacija popravila. Usto je navedeno kako je nakana biskupa da se riješenjem navedenih problema poboljšaju i cjelokupni crkveno-državni odnosi.

4. 2. Drugi vatikanski koncil

Na rješavanje crkveno-državni odnosa utjecat će i jedan od najvažnijih događaja u novijoj crkvenoj povijesti, a to je Drugi vatikanski koncil. Koncil se održavao kroz četiri zasjedanja u razdoblju od 1962. do 1965. godine u vatikanskoj bazilici svetog Petra u Rimu, tijekom kojih je doneseno devet dekreta, četiri konstitucije i tri deklaracije. Koncil je pokrenuo papa Ivan XXIII., ali je u međuvremenu preminuo te je njegov nasljednik Pavao VI. nastavio voditi Koncil, koji je papa postao 21. lipnja 1963.⁷³ Četiri zasjedanja održavana su redom, prvo je počelo 11. listopada 1962. godine te je trajalo do 8. prosinca iste godine, zatim drugo 1963. godine od 29. rujna do 4. prosinca, treće slijedeće godine od 14. rujna do 21. studenog i posljednje četvrto zasjedanje počelo je istog datuma kao i treće, ali 1965. godine i završilo je 8. prosinca 1965. godine.⁷⁴

Tijekom prvog zasjedanja nisu još donijete konkretne odluke, nego su se samo okupili svi biskupi u Rimu te su razmijenili mišljenja i viđenje o statusu i djelovanju Katoličke Crkve u

⁷² Akmadža sv. 3, 2012, str. 293.-294.

⁷³ Banac, 2013., str. 114.-115.

⁷⁴ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

tadašnjem društvu, raspravljali o odabiru smjera u kojem Crkva treba ići i koje odluke donijeti za poboljšanje pozicije Crkve i njezinog efikasnijeg djelovanja.⁷⁵

Na drugom zasjedanju donesena je jedna konstitucija i jedan dekret zadnjeg dana zasjedanja 4. prosinca 1963.⁷⁶ Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* (Najsvetiji koncil) o liturgiji⁷⁷, donijela je reformu u održavanju misa kako bi se taj čin približio vjernicima te su uvedene mise na narodnim jezicima umjesto latinskog jezika kako bi bile razumljivije vjernicima te kako bi ih lakše shvaćali i sudjelovali u njima. Dekret *Inter Mirifica* (Među divnima) o medijima, govori o važnosti i funkciji medija u širenju vjere, Evanđelja, poruka, ideja te ih naziva divnim Božjim darom.⁷⁸

Na trećem zasjedanju izdana je jedna konstitucija i dva dekreta.⁷⁹ Konstitucija *Lumen Gentium* (Svjetlo naroda) o dogmatskoj biti Crkve⁸⁰, govori o moderniziranom teološkom shvaćanju Crkvene biti i poslanja, sastoji se od osam poglavlja, u toj konstituciji biskupi progovaraju o samoj Crkvi, što je ona, što predstavlja i koji je njen smisao. Dekret *Orientalium Ecclesiarum* (Orijentalne crkve) o istočnim katoličkim crkvama, ističe važnost katoličkih crkava istočnog obreda kao živih svjedoka istočne predaje. Drugi dekret *Unitatis Redintegratio* (Obnova jedinstva) o ekumenizmu, naglašuje važnost i korisnost ekumenizma unutar kršćanskog svijeta te prihvaćanje protestantskih i pravoslavnih kršćanskih zajednica.⁸¹

Posljednje četvrto zasjedanje bilo je najvažnije jer je na njemu donesen velik broj odluka. Tijekom ovoga zasjedanja izglasane su slijedeće odluke kroz dvije konstitucije, šest dekreta te tri deklaracije.⁸² Najprije su izdana tri dekreta te po dvije deklaracije 28. listopada 1965. godine. Dekret *Optatam Totius* (Željena [obnova] cjeline) o obrazovanju svećenstva se bazira na odgoju i obrazovanju budućih generacija svećenika te se ističe da i nakon studija svećenici nastave sa daljnim stručnim usavršavanjem. Dekret *Perfectae Caritatis* (Savršena ljubav) o obnavljanju crkvenih redova, govori o nužnosti suvremene obnove redovničkog načina života. Dekret *Christus Dominus* (Krist Gospodin) o biskupovim zadacima, iznosi propise vezane za poziciju biskupa u Crkvi i o raznim nedoumicama vezano za biskupska prava i obveze. Deklaracija *Gravissimum Educationis* (Presudna važnost obrazovanja) o kršćanskom obrazovanju,

⁷⁵ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

⁷⁶ Isto

⁷⁷ Kasper, 1996., str. 15.-16. <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

⁷⁸ Kajinić, 2013., str. 109.

⁷⁹ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

⁸⁰ Kasper, 1996., str. 10.-13. <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

⁸¹ Banac, 2013., str. 115.

⁸² HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

progovara o vrijednostima koje nosi kršanski odgoj i obrazovanje te kako je potrebno takav način odgoja i obrazovanja sačuvati i više promovirati. Deklaracija *Nostra Aetate* (Naše doba) o odnosima s drugim ne-kršćanskim religijama⁸³, ističe važnost međusobnog shvaćanja i uvažavanja te nužnost dijaloga kako sa muslimanima tako i s Židovima. Potom su 18. studenog 1965. godine objavljene po jedna konstitucija i jedan dekret.⁸⁴ Konstitucija *Dei Verbum* (Božja riječ) o božanskoj Objavi⁸⁵, naglašava da je Biblija prava riječ Božja, a ne samo prijenosno sredstvo te riječi te da vjernici trebaju istodobno čitati, ali i živjeti po Bibliji. Dekret *Apostolicam Actuositatem* (Apostolska aktivnost) o ulozi laika u Crkvi, kojim se htijelo promicati veću aktivnost laika u djelovanju Crkve. Na kraju četvrtog zasjedanja donešene su još po jedna konstitucija i deklaracija te dva dekreta.⁸⁶ Konstitucija *Gaudium et Spes* (Radost i nada) o ulozi Crkve u modernom svijetu⁸⁷, u njoj se Crkva otvara svijetu jer prepoznaje ljude kao svoj cilj i glavno poslanje, prihvaća ih te želi biti u kontaktu s njima, gleda na ljude kao na tražitelje Boga i želi zajedno s njima graditi bolji i ugodniji svijet na putu prema spasenju. Deklaracija *Dignitatis Humanae* (Ljudsko dostojanstvo) o slobodi vjere⁸⁸, koja izražava opća načela vjerskih sloboda, slobodu religijskih organizacija, slobodu same Crkve i vjerskih činova i obreda, slobodu obitelji i očuvanje tih vjerskih sloboda. Dekret *Ad Gentes* (Nacijama) o misijama, govori o misijskom radu koja ističe da je to najvažnija i najsvetija djelatnost Crkve, a da je za djelovanje i aktivnost misija zadužena Kongregacija za širenje vjere. Dekret *Presbyterorum Ordinis* (Svećenički red) o svećeničkim zadacima, govori o dužnostima svećenika, pravilima u radu, odnosima odnosno kao neka vrsta uputstva ili priručnika za svećenstvo.⁸⁹

Događanja i odluke koncila pomno je pratila i jugoslavenska vlast, kao i ono što rade i govore biskupi iz Jugoslavije.⁹⁰ Tako su vlasti istaknule kako se na Koncilu dosta raspravljalo o želji za smanjenjem i kontrolom uplitanja država u crkvene poslove, kao i htijenje za promjene u postojećim konkordatima, a da se u tim temama isticao zagrebački nadbiskup Šeper. Biskupi iz Jugoslavije i Poljske su se naročito zauzimali za smanjenje i veće ograničenje uplitanja vladajućih u crkvene stvari i pitanja, a jedna od najvažnijih stvari kojom se bave im je bio komunizam i ateizam. Smatraju da je biskupe razočaralo velik broj promjena koje bi mogle

⁸³ Banac, 2013., str. 115.

⁸⁴ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

⁸⁵ Kasper, 1996., str. 13.-15. <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

⁸⁶ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, XXI. (II. vatikanski) ekumenski koncil Katoličke crkve (1962-1965), 1966.

⁸⁷ Kasper, 1996., str. 16.-18. <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

⁸⁸ Banac, 2013., str. 115.

⁸⁹ Kajinić, 2013., str. 110.-112.

⁹⁰ HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, Učešće jugoslavenskih biskupa na II. Vatikanskom koncilu, 1965.

donijeti korist komunističkoj ideologiji i ateizmu. Iz Jugoslavije je sudjelovalo sve zajedno 25 biskupa tijekom koncilskih zasjedanja, čime su bili zastupljeniji naspram biskupa iz drugih komunističkih zemalja, na samim sjednicama među jugoslavenskim biskupima najviše su se istaknuli Šeper i Franić.⁹¹ Državna vlast je zaključila kako su biskupi iz Jugoslavije imali umjerenije i blaže stavove o ateizmu, komunizmu i uticaju režima na funkcioniranje Katoličke Crkve u usporedbi s biskupima iz drugih istočnoeuropskih država pod komunističkom vlašću.⁹² Nadbiskupa Šepera je vlast čak i pohvalila u njegovoj aktivnosti kod izrade Deklaracije o odnosima s nekršćanima te istaknula kao pozitivan primjer njegov stav da treba prihvatiti Židove, pomiriti se s njima te ih prestati optuživati i smatrati odgovornim za osudu, mučenje i ubojstvo Isusa Krista. Također su pohvaljeni Šeperovi i Franićevi potezi tijekom rada na Dekretu o ekumenizmu.⁹³ Predstavnici vlasti zaduženi za praćenje Koncila na kraju zaključuju da su jugoslavenski biskupi u najproblematičnijim temama koje se tiču komunizma i komunističkog režima bili umjereni, naročito u komparaciji s poljskim biskupima čiji su stavovi bili puno oštrij i žešći kad su govorili o statusu Crkve i vjere u Poljskoj. Još je iznesena teza da su na jugoslavenske biskupe utjecale koncilske promjene i strujanja što se vidi prema individualnim nastupima i djelovanju.⁹⁴

Vlast smatra kako je došlo do razmimoilaženja među biskupima iz Jugoslavije tijekom Koncila te da se mogla vidjeti podijeljenost u stavovima koja se najbolje ocrta u otvorenom rivalstvu biskupa Franića iz Splita te nadbiskupa Šepera iz Zagreba.⁹⁵ Kao primjer tom rivalstvu i različitim stavovima istaknuto je kako je splitsko-makarski biskup Franić tražio riječ gotovo uvijek poslije istupa zagrebačkog nadbiskupa Šepera te onda konstantno oponirao Šeperu različitim razmišljanjem i stavovima. Isto tako su smatrali da se zbog tog neslaganja i rivalstva biskupi iz Jugoslavije nisu zajedno sastajali kako bi donijeli zajedničke stavove i odluke tijekom zasjedanja Koncila. Drugi jugoslavenski biskupi nisu tako često nastupali, a kada bi sudjelovali u nekoj raspravi tu bi se većinom radilo o manje bitnim temama. Vlast je vidjela biskupa Franića kao zastupnika konzervativnijih stajališta, dok je Šeper prema njima zastupnik liberalnijih stavova i srednje reformske struje, a drugi biskupi iz Jugoslavije variraju između konzervativnih i reformskih biskupskih struja. Zaključeno je da se smatra kako će nakon Koncila i promjena

⁹¹ Banac, 2013., str. 116.-117.

⁹² HR-HDA-310 KOVZ kut. 67, Učešće jugoslavenskih biskupa na II. Vatikanskom koncilu, 1965.

⁹³ Isto

⁹⁴ Isto

⁹⁵ Isto

koje donosi, Katolička Crkva krenuti sa snažnijim uplitanjem i nametanjem u jugoslavenskoj javnosti i društvu.⁹⁶

Angažiranost i aktivnost zagrebačkog nadbiskupa Šepera na koncilskim zasjedanjima, bila je primjećena i od crkvenih dužnosnika te je radi toga papa Pavao VI. odlučio Šepera proglasiti kardinalom, a time i nastaviti kardinalski kontinuitet započet sa Stepincem, a nastavljen s nasljednicima Franje Šepera. Papa Pavao VI. imenovao je nadbiskupa Šepera kardinalom 22. veljače 1965. godine na Konzistoriju u Rimu s još 26 novih kardinala.⁹⁷ To proglašenje je bila važna vijest za cijelu Katoličku Crkvu u Jugoslaviji.

4. 3. Glas Koncila i Kršćanska sadašnjost

Kako bi se vijesti i odluke s Koncila bolje širile i kako bi se veći broj vjernika u Jugoslaviji upoznao s njima Crkva se u duhu koncilskog dekreta o medijima odlučila za pokretanje lista i kasnije izdavačke kuće. Nadbiskup Šeper kao vodeći čovjek Katoličke Crkve u Hrvatskoj bio je zadužen za provođenje koncilskih promjena u praksu, a crkveno nakladništvo je bilo važni instrument u tom zadatku. Kroz tisak i knjige koncilske ideje su se mogle puno lakše i brže širi krou Crkvu u Hrvatskoj i ostatku Jugoslavije na putu prema svećenstvu i laicima.⁹⁸

Prijedlog da se krene s tiskanjem novina koje će prenositi vijesti s Drugog vatikanskog koncila pojavio se još za vrijeme trajanja istoga od Šeperovih suradnika. Odlučeno je da će se te novine zvati Glas s Koncila što jasno ukazuje da je glavni zadatak tih novina prenošenje i tumačenje koncilskih vijesti i odluka, bez državnog utjecaja i moguće režimske propagande i kontrole te izvrtanja vijesti. Prijedlog o tom listu iznesen je nadbiskupu Šeperu prilikom njegova odlaska u Rim na Koncil 2. listopada 1962. godine, a taj prijedlog je uvažio te je Glas s Koncila mogao krenuti s radom.⁹⁹ Prvotna ideja je bila da nove novine izlaze povremeno kad bi trebalo prenijeti važniju obavijest s Koncila, no s druge strane potojala je tendencija da se list izdaje u obliku tjednika. Da bi list mogao uspjeti dalo je naznaku to što je prigodom proglašenja Pavla VI. novim papom tisakno 40 000 primjeraka Glasa s Koncila s naslovnom stranom *Habemus Papam* 30. lipnja 1963. godine.¹⁰⁰ Nakon toga 10. rujna iste godine, nadbiskup Šeper, postavlja Dragutina Hrena na poziciju glavnog urednika novopokrenutog lista, koji je prvotno trebao biti izdavan samo dok traje Koncil u Vatikanu. Nedugo zatim Šeper 2. listopada 1963. godine

⁹⁶ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 9, Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, 15. 2. 1967.

⁹⁷ Isto, kut. 59, Bilten Savezne komisije za vjerske poslove br. 1, 1965.

⁹⁸ Banac, 2013., str. 117.

⁹⁹ Goldstein sv. 1., 2011., str. 181.

¹⁰⁰ Kajinić, 2013., str. 117.-118.

imenuje Hrena glavnim urednikom Glasa Koncila, koji pod tim imenom izlazi sve do danas te je iz imena izbačeno prvotno s.¹⁰¹ List kroz neko vrijeme počinje izlaziti kao dvotjednik, te zapinje za oko državnoj vlasti zbog povećanja njegovog značaja i utjecaja u široj javnosti. Postojala je opasnost da se Glas Koncila i zabrani od strane režima, kako bi to pokušali spriječiti u božićnom izdanju 1963. godine istaknuti su potpisi biskupa kako bi sačuvali svoj list.¹⁰² Vlast na kraju nije zabranila izlaženje crkvenih novina, jednim dijelom zbog reakcije biskupa, ali više radi izbjegavanja novih velikih problema i konflikta s Katoličkom Crkvom, koji ne bi donijeli neku veliku korist samome režimu. 31. prosinca 1963. odlukom nadbiskupa Šepera Glas Koncila je organiziran kao samostalno crkveno tijelo čime je pravno reguliran status lista. U toj odluci je u sedam točaka opisana bit lista, kako će list bit vođen i financiran itd..¹⁰³ Glas Koncila se uskoro raširio po svim biskupijama Katoličke Crkve, a bio je prihvaćen i od strane svećenstva i vjernika koji su kroz njega primali novosti o radu Crkve u državi i inozemstvu. List je doživio uspjeh i jer nije bio pod izravnom kontrolom i cenzurom režima kao ostali listovi. Kako bi list dodatno dobio na važnosti Šeper imenuje u svibnju 1964. godine svog novozaređenog pomoćnog biskupa Franju Kuharića glavnim urednikom.¹⁰⁴ Početak izdavanja novoga crkvenog glasila bio je potreban za Katoličku Crkvu te se time Crkva u duhu Koncila mogla otvoriti široj javnosti.

Nakon uspjeha s pokretanjem novoga crkvenog lista pojavila se želja za pokretanjem boljeg izdavačkog rada, kojim bi Crkva doprijela do vjernika kroz knjige i druga izdanja s vjerskom, teološkom, filozofskom i sličnom religijskom tematikom i naravno s temama vezanim uz Koncil. Kako bi to ostvarili nadbiskup Šeper 22. veljače 1968 donosi odluku o formiranju Kršćanske sadašnjosti odnosno Centar za koncilski istraživanja i dokumentaciju.¹⁰⁵ Nakladnička kuća Kršćanska sadašnjost izdaje hrvatske prijevode Biblije, knjige za liturgiju, priručnike za vjeronauk, razne časopise također i neke dokumentarne filmove, ploče, kasete itd.. Kršćanska sadašnjost je širila svoju nakladničku aktivnost i obujam te nije bila fokusirana samo na jugoslavenski prostor, nego je izdavala i primjerke za druge narode čije su zemlje bile pod komunističkim režimima.

Unatoč dobrim rezultatima koji su postigli Glas Koncila i Kršćanska sadašnjost te su ostali aktivni do danas, treba reći da je bilo nezadovoljstva i raznih problema i s nakladničkim radom

¹⁰¹ Akmadža, 2013., str. 301.

¹⁰² Kajinić, 2013., str. 118.

¹⁰³ Akmadža, 2013., str. 301.

¹⁰⁴ Isto, str. 301.-302.

¹⁰⁵ Isto, str. 343.

i s novinama, pored toga što režim nije blagonaklono gledao na širenje utjecaja crkve i razvijanje ove vrste djelatnosti. Sam pokretač i osnivač i lista i nakladnika nadbiskup Šeper je s nekim događajima i postupcima bio dosta nezadovoljan, kako kod Glasa Koncila tako i kod Kršćanske sadašnjosti.¹⁰⁶

4. 4. Liberalizacija u Jugoslaviji

Nakon navedenih promjena koje su se dogodile s crkvene strane, a pozitivno su utjecale i pridonijele noramlizaciji i poboljšanju crkveno-državnih odnosa, treba pogledati što je to s državne strane donijelo pomak u rješavanju sukoba s Katoličkom Crkvom. U hrvatskoj historiografiji i javnom diskursu govori se o liberalizaciji u Jugoslaviji tijekom 60-ih godina prošlog stoljeća, kao glavni događaj liberalizacije ističe se smjena Aleksandra Rankovića 1966. godine.¹⁰⁷ Tako je od samog početka tog desetljeća krenulo slobodnije izražavanje ideja, prijedloga, razmjena mišljenja, manja kontrola kod kretanja ljudi, a sve je to dodatno osnaženo u novim političkim okolnostima nakon odlaska Rankovića. Tako je započelo vrijeme brzih promjena koje su utjecale na sve sfere javnoga života.

Tijekom polemika o ustavnim promjenama odnosno amandmanima na Ustav iz 1963. koji su potrajali do 1971., nerijetko su se mogle čuti kritike na račun režima vezano za probleme u gospodarstvu, društvu i nacionalnim razlikama što je sve opterećivalo jugoslavensko društvo, a ti problemi su postajali sve jasniji i običnom građanstvu. Sam Josip Broz je prvi javno govorio o tim okolnostima koje muče Jugoslaviju te ih je želio riješiti jer je smatrao da su ti problemi ključni za daljnji život Jugoslavije.¹⁰⁸ Rankovićeve smjena i smanjenje partijske stege su doprinjeli lakšem komuniciranju i slobodnijem pristupu u rješavanju problema.

U upravljanju državom došlo je do zaokreta, kirtizirani su u javnosti centralizam, birokratizam, samovolja i autoritarnost, došlo je i do smanjenja utjecaja Službe državne sigurnosti što je pridonijelo većem osjećaju demokratizma u Jugoslaviji. U usporedbi s istočnoeuropskim komunističkim zemljama situacija u Jugoslaviji je bila mnogo bolja i manje restriktivna. Umanjen je centralna državna administracija, ali je došlo do povećanja one po republikama i lokalno. Funkcija tajne službe u provođenju represije i zastrašivanja građana je reducirana, ali nije potpuno nestala. U ovom periodu dolazi do promjena i u jugoslavenskoj ekonomiji gdje se

¹⁰⁶ Kajinić, 2013., str. 127.-128.

¹⁰⁷ Radelić, 2006., str. 329-378.

¹⁰⁸ Mihaljević, 2017., str. 266.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIK_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

prihvaćaju neki segmenti tržišnog gospodarstva. Dolazi do velike industrijalizacije i rasta stope bruto društvenog proizvoda.¹⁰⁹ 1965. godine započinje privredna reforma, kojom se pokušalo izgraditi tržišno samoupravno gospodarstvo, s tendencijom otvaranja prema međunarodnom tržištu, a i u određenoj mjeri bilo je dozvoljeno i pokretanje manjih privatnih biznisa.¹¹⁰ Novi smjer u upravnoj i ekonomskoj politici, slabljenje centralizma u donošenju odluka otvorili su put pluralizaciji i demokratizaciji cjelokupnog društva u Jugoslaviji.

Na početku 60-ih godina došlo je i do liberalizacije u tadašnjim zakonima vezanim za političke emigrante te je 1962. godine donesen Zakon o amnestiji kojima je velik broj političkih emigranata ozakonio svoj pravni položaj kao ekonomski emigranti.¹¹¹ Djelovanje Matice iseljenika, koju je od 1964. do 1968. godine vodio Većeslav Holjevac, je također moglo biti slobodnije.¹¹² Dopušten je ulazak stranih državljana u Jugoslaviju te se počeo razvijati turizam¹¹³, a isto tako je bilo dopušteni odlazak jugoslavenskih građana na putovanja izvan granica Jugoslavije¹¹⁴, ova dopuštenja imati će i neke pozitivne, ali i neke negativne konzekvence na ekonomiju i jugoslavensko društvo. Unatoč tome što dolazi do bitnog poboljšanja životnog standarda ljudi, dolazi i do rasta nezaposlenosti, što uzrokuje iseljavanje jednog dijela stanovnika na rad u druge zemlje, a ponajviše su iseljavali ljudi iz Hrvatske i Hrvati iz Bosne i Hercegovine u javnosti poznatiji kao gastarbajteri.¹¹⁵

U Jugoslaviji sredinom 60-ih godina dolazi do jačanja veza i otvaranja prema Zapadu, što donosi rast u turizmu, a u Jugoslaviju dopire zapadnjački stil života i zapadnjačka kultura naročito kroz medije. Sve je to vodilo prema smanjenju otpora društva prema Zapadu i njegovim vrijednostima te približavanje Zapadu¹¹⁶, kao posljedica toga počelo se polako širiti svijest jugoslavenskog društva o demokratskim vrijednostima i potpunoj slobodi građana. Postupno povećanje sloboda u društvu pridonijelo je jačanju političkog djelovanja civilnih udruga, kao i većoj toleranciji režima u kulturnoj politici. Rastao je broj podružnica Matice

¹⁰⁹ Goldstein sv. 1., 2011, str. 157., 165.-166.

¹¹⁰ Mihaljević, 2017., str. 267.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIK_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

¹¹¹ Akmadža, 2013., str. 284.

¹¹² Mihaljević, 2017., str. 267.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIK_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

¹¹³ Goldstein sv. 1., 2011, str. 178.-180.

¹¹⁴ Isto, str. 177.-178.

¹¹⁵ Radelić, 2006., str. 424.-442.

¹¹⁶ Mihaljević, 2017., str. 268.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIK_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

hrvatske, ali i broj raznih drugih društava poput kulturnih, historiografskih, znanstvenih i sličnih. Brže su se i bolje razvijale društvene i humanističke znanosti, a rastao je i broj studenata na fakultetima. Veći broj znanstvenika i istraživača je bio na stipendijama na zapadnim sveučilištima, a po povratku u zemlju su donosili nove metode i saznanja u različitim područjima znanosti.¹¹⁷

Povijesna znanost je u tom razdoblju također zahvaćena promjenama te sve češće odbacuje politiku, osobito kad se bavi starijim vremenskim periodima. U ovom vremenskom periodu se kreće i sa povijesnim istraživanjem i radovima o razdoblju prve Jugoslavije. Kod istraživanja novije povijesti naročito one tematski povezane uz Drugi svjetski rat i poraće utjecaj politike je još uvijek bio snažan te su postojale zabranjene teme sve do kraha jugoslavenske države početkom 90-ih.¹¹⁸ Tijekom procesa liberalizacije dolazi i do kritika na račun jugoslavenskog komunističkog režima, ali jedino s marksističkog gledišta i to uglavnom u tiskovinama koje su koristili samo uži znanstveni krugovi, a ne šira javnost. U tom smjeru nastaje i Korčulanska ljetna filozofska škola te časopis *Praxis* koji žestoko kritiziraju trenutno stanje u jugoslavenskom društvu i politici, ali kroz marksističke ideje koje su promovirali.¹¹⁹ Promjene u međunarodnoj politici uzrokovane Hladnim ratom i njegovim posljedicama u 60-im godinama imala su utjecaj na zemlje pod komunističkim režimima. Studentski pokreti u svijetu utjecali su i na Jugoslaviju i pojavu takvoga u njoj te snažniju promociju slobode mišljenja, tiska i djelovanja u politici. Isto tako pojavila se težnja za povećanjem samostalnosti pojedinih naroda. Slični zahtjevi uskoro su se pojavili i u Jugoslaviji, naročito u Hrvatskoj kroz pokret Hrvatskog proljeća.¹²⁰ Proces liberalizacije utjecao je i na budući proces razvoja crkveno-državnih odnosa, odnosi su se postupno popravljali te 1966. godine potpisan Protokol između Jugoslavije i Svete Stolice kojim su ti odnosi regulirani te je došlo do razmjene diplomatskih zastupnika između njih, a 1970. godine dolazi do potpune obnove diplomatskih odnosa.¹²¹

¹¹⁷ Mihaljević, 2017., str. 268.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIC_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

¹¹⁸ Isto, str. 269.

¹¹⁹ Radelić, 2006, str. 369–375.

¹²⁰ Mihaljević, 2017., str. 269.

https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIC_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

¹²¹ Goldstein sv. 1., 2011., 180.-181.

5. Proces obnove odnosa

Prvi potezi prema obnovi odnosa dogodili su se u prvoj polovici 1963. godine kad su se sastali Ivo Vejevoda ambasador Jugoslavije u Italiji i Nicola Jaeger sudac Ustavnog suda Italije.¹²² 26. i 27. travnja 1963. godine krenulo se s prvim kontaktima i dogovorima po pitanju ugovaranja prvog sastanka Agostina Cassarolija tadašnjeg državnog tajnika Svete Stolice i već spomenutog veleposlanika Vejevode.¹²³ Nešto malo prije toga, 30. ožujka 1963. godine nadbiskup Šeper šalje pismo saveznoj vjerskoj komisiji u Beograd kao predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije.¹²⁴ U tom pismu podijeljenom na tri točke iznosi se stav da Katolička Crkva državi priznaje nadležnost u svim svjetovnim stvarima, upravljanju i vođenju države, politici i ostalim stvarima za koje je zadužena brinuti državna vlast. Dalje kaže da ukoliko neko od svećenika prekrši državni zakon ili propise, treba odgovarati pojedinačno kao i ostali građani bez dovođenja pojedinih slučajeva u vezu s cijelom Crkvom, a da postupak prema tom pojedincu bude objektivn i zakonit. Naglašeno je i to da nije prihvatljivo kažnjavanje pojedinaca bez zakonitog postupka i uporabe konkretnih dokaza. Pismo je zaključeno sa stajalištem vezanim za svećenstvo u emigraciji kako jugoslavenski biskupi nisu odgovorni za njihove poteze ili izjave jer oni nisu pod njihovom ingerencijom. Prvi sastanci između mons. Casarolija i ambasadora Vejevode održali su se u prostorijama jugoslavenske ambasade u Rimu 23. i 27. svibnja 1963. godine.¹²⁵ Mons. Casaroli kasnije je ocijenio da ti sastanci nisu donijeli neki napredak i da nisu bili uspješni, smatrao je da ne postoji iskrena želja s državne strane da se nađe neko rješenje koje bi omogućilo popravak crkveno-državnih odnosa. Bio je mišljenja kako je status Katoličke Crkve u Jugoslaviji vrlo malo poboljšana i da je napredak spor i skroman. Tvrdio je da shvaća suzdržanost i sumnjičavost jugoslavenskih biskupa prema državnim vlastima te njihov strah da bi mogli izgubiti kredibilitet i povjerenje vjernika, ako bi naglo ušli u bliske odnose s vladajućima.¹²⁶ Idući sastanak održan je 6. ožujka 1964. godine između mons. Casarolija i Nikole Mandića savjetnika u jugoslavenskom veleposlanstvu u Rimu. Nakon tog sastanka Casaroli je istaknuo tvrdnju Nikole Mandića da vlast u Jugoslaviji teži reguliranje odnosa s Vatikanom i uspostavu neke vrste suživota odnosno modus vivendija.¹²⁷

¹²² Cvrlje, 1992., str. 117.

¹²³ Banac, 2013., str. 120.

¹²⁴ Kajinić, 2013., str. 92.

¹²⁵ Akmadža, 2013., str. 285.

¹²⁶ Kajinić, 2013., str. 92.

¹²⁷ Akmadža, 2013., str. 290.

Nakon ovih uvodnih i prvih koraka, krenuli su konkretniji koraci kroz sastanke i pregovore predstavnika Vatikana i Jugoslavije od lipnja 1964. godine.¹²⁸ Najprije je došlo do razmijene promemorija s najvažnijim temama i pitanjima koje su mučile svaku stranu. Potom je izrađena napomena s najvažijim pitanjima 26. lipnja 1964. godine. Jasno je istaknuto kako jugoslavenska vlast izražava političku volju za rješavanje spora i pronalazak neke vrste suživota u djelovanju Crkve i države.¹²⁹ Vladajući su zahtijevali da oni sami reguliraju odnos s Katoličkom Crkvom kroz ustavne odredbe i zakone koji bi bili posvećeni tom odnosu. Jugoslavenski režim je imao stajalište da je zakon iz 1953., posvećen vjerskim zajednicama dovoljan jamac i osigurač vjerskih sloboda.¹³⁰ Postavljeno je i pitanje lojalnosti svećenstva i biskupa državi Jugoslaviji. S druge strane Crkva je odgovorila da po pitanju sumnje u protudržavne radnje klera treba iznijeti konkretne primjere i pokazatelje. U vezi organizacije crkvene uprave i razgraničenja biskupija naveli su kako za to crkvene procedure i propisi. Država je po njima morala priznati autoritet papi kod odabira novih biskupa. A na htijenje države da djelovanje Zavoda sv. Jeronima stavi pod svoju kontrolu, rekli su kako to nije potrebno i da se državna vlast nikad nije uplitala u rad Zavoda. Ubrzo je uslijedio novi susret mons. Casarolija i Nikole Mandića održan 27. lipnja 1964. godine ovaj put na lokaciji rimske Ville Agnese. Casaroli je sastavio tekst o tom sastanku koji je dan papi Pavlu VI. na uvid 9. srpnja 1964. godine.¹³¹ Na sastanku je Mandić potvrdio kako Jugoslavija želi suživot i popravljane veze s Katoličkom Crkvom bez obzira na ideološko neslaganje i razlike. Smatrao je kako jugoslavenski režim treba postići odnos s katolicima jednak kao i onaj koji ima s ostalim vjerskim zajednicama u Jugoslaviji. Mandić je posebno izdvojio važnost sekularne države i odvojenosti Crkve od države, što je malo čudno da je to posebno naglasio jer u tom razdoblju su Crkva i država bili na potpuno različitim stranama i nije prijetila realna opasnost za sekularnost Jugoslavije. Casaroli je rekao da će jugoslavenski biskupi biti zaduženi od Svete Stolice za sređivanje manjih lokalnih sporova i problema, a Sveta Stolica će riješavati odnose s državnim vlastima sama.¹³² Dodao je da Katolička Crkva ima vlastite zakonike i pravila te da je temeljni uvjet za daljnje napredovanje pregovora priznavanje crkvene nadležnosti u vjerskim poslovima. Poslije tog susreta mons. Luigi Bongianino napravio je popis pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom pregovora s jugoslavenskim predstavnicima.¹³³ Izneseno je kako predstavnicima države treba ukazati na zaključke zasjedanja Biskupske

¹²⁸ Akmadža, 2013., str. 296.

¹²⁹ Isto

¹³⁰ Kajinić, 2013., str. 186.

¹³¹ Isto, str. 187.

¹³² Isto

¹³³ Isto

konferencije 1960. godine gdje jugoslavenski biskupi iznose svoje zahtjeve, a koje Vatikan podržava, a pritom ne želi ući u stavove biskupa prema državnim zakonima. Također je ustvđeno kako je prema biskupskim zahtjevima potrebno sastaviti popis tema i uskladiti ih sa stavovima Vatikana. Predstavnici Svete Stolice naglasili su kako bi trebalo iskoristiti priliku što je državna vlast odlučila pregovarati i s jugoslavenskim biskupima i s predstavnicima Vatikana, a prije su željeli riješiti odnos izravno s biskupima. S druge pak strane pregovaranjem s predstavnicima Svete Stolice državna vlast je željela ublažiti stavove biskupa. Po završetku ovih prvih konkretnijih pregovora mons. Casaroli i mons. Bongianino predali su izvještaj o pomacima i potezima u pregovorima papi 8. srpnja 1964. godine.¹³⁴

Mons. Casaroli je zatražio mišljenje splitsko-makarskog biskupa Frane Franića te da iznese svoje stavove u vezi pregovora s državnim vlastima, o korisnosti sklapanja sporazuma, kakav bi taj sporazum trebao biti, o korisnosti slanja diplomatskog izaslanika Vatikana u Beograd i kojeg stupnja bi taj izaslanik bio. Odgovor biskupa Franića uslijedio je 18. studenog 1964. godine.¹³⁵ Franić je zauzeo stav da je potrebno i korisno za Crkvu da se dijalog s vlastima nastavi. Ukazao je Casaroliju potrebu na dodatan oprez jer prema njemu državna vlast lako može izigrati dato obećanje i potpisane sporazume. Upozorio je da se represija na Katoličku Crkvu vrši planirano i pomno odabranim sredstvima, kako Crkva ne bi mogla dokazati tu represiju. Smatrao je da među vjernicima vlada strah koji ih sprečava od odlaska na mise i primanja sakramenata osobito u većim mjestima poput Splita. Dodao je i kako Crkvi nedostaju objekti posebno u Zagrebu, ali se to primjećuje i u Splitu. Skrenuo je pozornost na širenje ateizma u društvu. Svoje mišljenje zaključuje da su dijalog i popravak odnosa prijekopotrebni, ali treba uzeti u obzir i osjećaje vjernika.

Daljnji sastanci održavali su se u Beogradu od 15. do 23. siječnja 1965. godine.¹³⁶ Ova malo duža serija pregovora nije dala osobite rezultate i konkretni napredak, poradi toga što su pregovarači obje strane tvrdoglavo branila svoje stavove i nisu željele napraviti niti jedan ustupak jedni drugima. Predstavnici države nisu željeli napraviti usupak Crkvi jer su to branili činjenicom da ne žele katolike uzdići od ostalih građana. To je bila taktika u nadi da će predstavnici Svete Stolice zbog brige za vjernike prije popustiti, ali ni oni nisu željeli ustuknuti. Poslije ove neuspješne serije pregovora Casaroli je zatražio sastavljanje promemorije koju su izradili mostarski biskup Petar Čule i beogradski nadbiskup Gabrijel Baukatko.¹³⁷ Njih dvojica

¹³⁴ Kajinić, 2013., str. 188.

¹³⁵ Isto

¹³⁶ Akmadža, 2013., str. 297.-298.

¹³⁷ Kajinić, 2013., str. 189.

uz savjetovanje s kardinalom Šeperom na zahtijev mons. Casarolija da iznesu svoje stavove o pokrenutim pregovorima s državom dali su svoje mišljenje. Tako su napisali da je nužno izboriti da vlast nema utjecaj na odabir novih biskupa te da je to isključivo pravo pape, da ne dopuste uplitanje vlasti u djelovanje Zavoda sv. Jeronima i odlučno se suprotstaviti svećeničkim udruženjima. Kao i biskup Franić, ova dvojica su upozorila na probleme koje Katolička Crkva u Jugoslaviji ima te da se položaj Crkve ne pomiče na bolje. Skrenuli su pažnju predstavnicima Svete Stolice na činjenicu da je glavni interes predstavnika države da kroz pregovore s Crkvom i rješavanjem odnosa sa Svetom Stolicom steknu bolji ugled u međunarodnoj zajednici. Zaključuju da je važno da se sačuva crkvena samostalnost i pravo da sami odlučuju u crkvenim stvarima i poslovima, ali da je potrebno uspostaviti bilo kakav oblik diplomatski veza između Jugoslavije i Vatikana.

5. 1. Protokol 1966.

Prije početka novog kruga sastanaka i pregovora mons. Casaroli sastavlja popis 24. svibnja 1965. godine s najvažnijim pitanjima i temama koje treba pokušati riješiti s državnim pregovaračima.¹³⁸ Naveo je da Sveta Stolica smatra kako bi uspostavljanje bilo koje vrste i oblika predstavništva Vatikana u Beogradu bilo od koristi za Katoličku Crkvu u Jugoslaviji, ili da se vrati na prijašnje stanje prije prekida odnosa ili da se imenuje apostolski delegat ili možda čak imenovanjem apostolskog nuncija. Dodana su i tri priloga koji su sadržavali zahtijeve koji su onda predani predstavnicima državne vlasti. Tako se u njima traži da država uvaži crkvenu ingerenciju u vjerskim poslovima i dušobrižništvu njenih vjernika prema pravu na vjersku slobodu. Drugo da će država uvažavati slobodu vjeroispovijesti i prakticiranja vjere kod učenika i unutar njihovih obitelji te dati vjernicima mogućnost da obilježavaju i slave crkvene blagdane po njihovoj vjerskoj tradiciji i običajima. Treće da će izvršiti proces povratka oduzete crkvene imovine kako bi ispoštovali pravo Katoličke Crkve na korištenje njenih objekata, ali i podizanje novih. Na kraju se daje prijedlog da prvotna funkcija zastupnika Svete Stolice u Jugoslaviji bude otpravnik poslova koji ima ovlasti kao apostolski delegat.¹³⁹

Tako novi krug pregovora otpočinje 29. svibnja 1965. godine i traje do 8. lipnja iste godine, a održava se u Beogradu.¹⁴⁰ Predstavnici države obećali su da neće podržavati protucrkvenu promidžbu, ukoliko dođe do njene pojave u državnim obrazovnim ustanovama ili nekim drugim institucijama. Izrazili su nadu da će Crkva razmotriti svoja stajališta prema staleškim

¹³⁸ Kajinić, 2013., str. 189.

¹³⁹ Isto, str. 190.

¹⁴⁰ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 7, Rezime pregovora između SFRJ i Svete Stolice, 18. 6. 1965.

udruženjima svećenika. Predstavnici Crkve na zahtjev državnih vlasti izvjestili su ih da ne mogu unaprijed vladajućima dati neku listu potencijalnih novih biskupa, gdje bi onda oni napravili analizu i politički prosudili o podobnosti ili nepodobnosti pojedinih kandidata za izvršavanje biskupske dužnosti. Također su rekli da to neće moći biti jedan od sastavnih dijelova budućeg Protokola. Jugoslavenski dužnosnici izjavili su da su uvjereni kako će uspjeti zajedno pronaći zajednički jezik kako bi riješili velik broj problema koji su otežavali i narušavali dotadašnje crkveno-državne odnose.¹⁴¹ Državni pregovarači ukazali su drugoj strani na važnost i moguće posljedice koje nosi odabir biskupa zato da trebaju oprezno i promišljeno imenovati jer biskupi imaju bitan značaj i utjecaj na razvoj odnosa i veza između Katoličke Crkve i državne vlasti zbog toga bi o toj temi trebali opet raspravljati u daljnjim pregovorima. Crkveni pregovarači su istaknuli da mogu dati garanciju državi kako neće dozvoliti zloupotrebu svećeničkog položaja i utjecaja na vjernike u političke svrhe i protudržavnu propagandu. Spremni su u koordinaciji s jugoslavenskom Biskupskom konferencijom pokušati pronaći najprihvatljivije rješenje za svećenike koji su učlanjeni u staleška svećenička udruženja.¹⁴² Bili su vrlo jasni kad su iznosili svoje stavove o izboru i imenovanju novih biskupa, njihov stav je čvrst i nije ga moguće promijeniti pregovorima jer proglašenje novih biskupa nije političko pitanje i politika nema veze s njime, nego je to striktno crkveno pitanje i područje crkvene nadležnosti. Ubrzo nakon završetka ovoga ciklusa pregovora vatikanska diplomatska služba donijela je svoju odluku u srpnju o budućem konceptu odnosa Jugoslavije i Svete Stolice. U toj odluci je detaljno pojašnjeno uzevši u obzir povijesni slijed i ondašnji položaj i status Katoličke Crkve u Jugoslaviji, najbolji odabir bilo bi postavljanje apostolskog delegata kao predstavnika Vatikana u Jugoslaviji.¹⁴³

Po završetku ljetne pauze ujesen dolazi do nastavljanja rada i pojačanja tempa u završnoj fazi pregovora između Crkve i države. Prilikom nastavka pregovora mons. Casaroli sastavlja 27. studenog 1965. godine zabilješke o susretima s predstavnicima države i kardinalom Franjom Šeperom. Casaroli je zauzeo stav da još nije stiglo vrijeme za završetak pregovora i da se moraju riješiti još neke stvari kako bi se stekli uvjeti za sporazum zato je važno nastaviti s dijalogom.¹⁴⁴ Predstavnici Crkve isto tako su bili mišljenja kako iz konačnog teksta sporazuma s državom treba izbaciti ili korigirati stavke vezane za neovisnost Crkve kod imenovanja novih biskupa i procesa teritorijalne i upravne reorganizacije biskupija. Mons. Casaroli daje 27. veljače 1966.

¹⁴¹ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 7, Rezime pregovora između SFRJ i Svete Stolice, 18. 6. 1965.

¹⁴² Isto

¹⁴³ Kajinić, 2013., str. 191.

¹⁴⁴ Isto

službeni izvještaj papi Pavlu VI. o najnovijim događajima i napretku pregovora.¹⁴⁵ Tu je naveo da jugoslavenski biskupi žele da se formalno regulira crkveno-državni odnos i da Sveta Stolica ima svog diplomatskog zastupnika u Jugoslaviji, ne važno kako se njegova pozicija zvala. Želio je skrenuti pozornost na činjenicu da se biskupi pribojavaju mogućnosti da vlast pogazi svoju danu riječ i izigra dogovoren sporazum te negativne reakcije iseljništva na postizanje sporazuma s vlašću i pogrešnog tumačenja cijelog procesa.

Potom je održan novi satanak između Agostina Casarolija i Nikole Mandića 4. ožujka 1966. godine na kojem se raspravljalo o izgledu i sadržaju budućeg Protokola te su razmijenjena mišljenja o tekstu samog sporazuma.¹⁴⁶ Isti sudionici nastavili su daljnje pregovore od 18. do 23. travnja iste godine. To je bio zadnji krug sastanaka, a zahtjevi obje strane su bili više manje isti kao i na početku te su se provlačili kroz cijeli ovaj proces.¹⁴⁷ Državne vlasti su ostale kod svojega stajališta da trebaju imati nadzor nad djelovanjem Zavoda sv. Jeronima i da trebaju imati pravo sudjelovanja u izboru novih biskupa i pravo na intervenciju i iznošenje svog stajališta kod imenovanja novih biskupa. Predstavnici Svete Stolice naravno po tim pitanjima nisu željeli napraviti ustupak državnoj vlasti te su se protivili tim zahtjevima i tražili su, također gotovo iste zahtjeve od početka pregovora, da država spriječi i ne podržava daljnje širenje propagande protiv Katoličke Crkve i nametanje ateizma u javnosti. Unatoč svemu tijekom ovog kruga pregovora izrađena je finalna verzija Protokola gdje je donesen dogovoreni tekst podijeljen na četiri dijela. U pitanjima o kojima nisu našli optimalno rješenje koje će donijeti obostrano prihvaćanje i zadovoljstvo obje strane, napravljene su potpisane izjave koje nisu imale pravnu težinu nego samo deklarativnu ulogu.¹⁴⁸ Konačna i službena verzija Protokola dovršena je 25. travnja 1966. godine te se sastojala od četiri točke, dvije su bile državne, a dvije Crkvene točke.¹⁴⁹ Kardinal Franjo Šeper šalje pismo papi 26. svibnja 1966. te mu izražava zahvalnost što mu je bilo omogućeno da preko mons. Casarolija vidi finalnu verziju Protokola prije potpisivanja. Što se tiče samog Protokola smatrao je da bi problem vezan uz njega, a dodao je kako je on i prije izražavao zabrinutost u vezi toga, mogao biti sumnja klera i laika u Hrvatskoj u korisnost sklapanja Protokola, nezadovoljstvo radi ustupaka koje je Crkva morala

¹⁴⁵ Kajinić, 2013., str. 192.

¹⁴⁶ Isto, str. 193.

¹⁴⁷ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 8, Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, 19. 5. 1966.

¹⁴⁸ Cvrlje, 1992., str. 118.

¹⁴⁹ Banac, 2013., str. 223.-225.

napraviti državi i stava da općenito neće doći do poboljšanja položaja Crkve i crkveno-državnih odnosa.¹⁵⁰

Konačno nakon mnogih pregovora i sastanaka, koji su obilježeni raznim poteškoćama i zaprekama, stiglo se do trenutka potpisivanja Protokola. Službeno potpisivanje Protokola održano je u Beogradu 25. lipnja 1966. godine, kao zastupnik Svete Stolice potpis na sporazum je stavio mons. Agostino Casaroli, a s državne strane Milutin Morača koji je tad predsjedao saveznom vjerskom komisijom i bio dio Saveznog izvršnog vijeća odnosno Vlade Jugoslavije.¹⁵¹ Završetkom pregovora i potpisivanjem ovoga sporazuma ni jedna strana nije u potpunosti ostvarila sve što je prethodno očekivala, ali je postignut značajan progres. Naravno kako bi se došlo do kakvog takvog prihvatljivog dogovora između dvije nepomirljive strane potrebni su bili razni kompromisi i mnogi ustupci od obje pregovaračke strane.¹⁵²

Zaključno se može utvrditi da je Protokol ipak u konačnici bio pozitivan korak naprijed i da je bitno pomogao u popravljaju položaju Crkve u Jugoslaviji, iako je unutar same Crkve bilo dosta skeptičnosti prema njemu i među biskupima i među svećenicima i među vjernicima. No imala je čime Katolička Crkva i njeni članovi biti zadovoljni, jugoslavenski režim je prvi put od dolaska na vlast prihvatio nadležnost Vatikana nad funkcioniranjem Katoličke Crkve na prostoru Jugoslavije.¹⁵³ Da je režim prihvatio autoritet pape dokazuje sama činjenica da su ušli u pregovore s predstavnicima Svete Stolice. To je potvrđeno i pismenim putem kod sklapanja ugovora koji je postao pravomoćni međudržavni sporazum.¹⁵⁴ Što je pak bitno jer nosi dodatnu važnost Protokolu jer je za njegovo poništenje onda potreban obostrani pristanak potpisnika odnosno i Crkve i državne vlasti. Ako bi u budućnosti Jugoslavija odlučila jednostrano raskinuti Protokol to bi nosilo negativne konzekvence za režim i loše bi utjecalo na njegov ugled i reputaciju u svijetu koji je pokušao graditi i promovirati kroz Pokret nesvrstanih i druge međunarodne organizacije i pokrete. Crkva je dala obećanje režimu da neće podupirati i da osuđuje protudržavne aktivnosti, terorizam i kršenje državnih zakona i propisa od strane dijela svećenstva isto tako da neće podržavati i dopuštati političku aktivnost klera. Ovime se Crkva obvezala na orijentiranost isključivo na vjerske poslove. Dobili su u duhovnim i pastoralnim poslovima i njihovom obavljanju slobodu i neovisnost od režima, bez dodatnih restrikcija. Priznanjem papine ingerencije nad duhovnim vodstvom Katoličke Crkve na teritoriju

¹⁵⁰ Kajinić, 2013., str. 193.-194.

¹⁵¹ Akmadža, 2013., str. 320.

¹⁵² Cvrle, 1992., str. 117

¹⁵³ Isto, str. 118.

¹⁵⁴ Kajinić, 2013., str. 198.

Jugoslavije, u potpunosti je odbačena ideja i bojazan o odvajanju Crkve od Vatikana i stvaranju neke narodne crkve. Isto tako Crkva je uspjela sačuvati svoju samostalnost u imenovanju novih biskupa i rješavanju unutarcrkvenih problema bez političkog utjecaja i miješanja režima, nisu donijete odredbe o kontroli države nad djelovanjem Zavoda sv. Jeronima i nadzoru režima o teritorijalnom uređenju crkvenih pokrajina. Pored svega toga, dogovorena je i konačna ponovna uspostava prekinutih diplomatskih veza između Jugoslavije i Vatikana, što je također bila vrlo pozitivna i bitna stvar za Katoličku Crkvu u zemlji.

5. 2. Obnova diplomatskih odnosa

Nakon potpisivanja Protokola došlo je do razmjene diplomatskih predstavnika sredinom studenog 1966. godine, mons. Mario Cagna imenovan je apostolskim delegatom Svete Stolice te je došao u Beograd. O tom dolasku pisao je Glas koncila u izdanju 4. prosinca 1966., kao i o odlasku Vjekoslava Cvrlje u suprotnom smjeru. Vjekoslav Cvrlje je u Vatikan stigao kao izaslanik Vlade Jugoslavije.¹⁵⁵ Tito šalje 10. prosinca iste godine pismo papi Pavlu VI. u kojem izriče kako cijeni papinu aktivnost oko postizanja međunarodnog mira, naročito oko zalaganja za prekid sukoba u Vijetnamu te ističe kako se nada da će doći do daljnjeg poboljšanja odnosa od kojeg će obadvije strane profitirati.¹⁵⁶ Novoizabrani predstavnik Jugoslavije pri Svetoj Stolici Vjekoslav Cvrlje prenosi to pismo i dar papi 22. prosinca, tad papa izjavljuje da je ovo samo prijelazni period na putu do ponovne obnove punih diplomatskih odnosa te da Vatikan neće poduzimati nikakve poteze koji bi namjerno štetili Jugoslaviji i njenoj suverenosti.¹⁵⁷ Cvrlje smatra kako je odnos između pape i Tita vrlo dobar i izlazi iz nekih čisto službenih okvira te da je radi toga vrlo vjerojatna brza uspostava punih diplomatskih odnosa i izgradnja boljih veza.¹⁵⁸ Vatikanu je proces obnove odnosa s Jugoslavijom služio i kao ishodišna točka i primjer za slične diplomatske poduhvate u drugim europskim komunističkim zemljama poput Čehoslovačke, Mađarske i Poljske.¹⁵⁹

Važan događaj za daljnji razvoj crkveno-državnih odnosa bio je susret jugoslavenskog premijera Mike Špiljka s papom Pavlom VI. u Rimu, koji se dogodio 10. siječnja 1968. godine tijekom Špiljkovog službenog putovanja u Italiju. Mika Špiljak je postao prvi premijer neke

¹⁵⁵ Akmadža, 2013., str. 324.

¹⁵⁶ HR-HDA-310 KOVZ kut. 70, 223/1966.

¹⁵⁷ Akmadža, 2013., str. 324.

¹⁵⁸ HR-HDA-310 KOVZ kut. 71, 38/1967.

¹⁵⁹ Isto, kut. 79, Međunarodna orijentacija Vatikana, 1968.

komunističke zemlje koji se službeno susreo s papom.¹⁶⁰ Njihov razgovor je potrajao nekih 45 minuta, tijekom koji je papa rekao da je Špiljkov posjet odraz napretka odnosa i da je obaviješten o progresu načinjenom po pitanju statusa Crkve u Jugoslaviji, nadalje je izjavio da još uvijek ima nekih neriješenih problema i poteškoća, ali se nada kako sve ide u dobrom smjeru. Pohvalio je i nastojanja predsjednika Tita za postizanje mira u svijetu i mirnog rješavanja aktualnih svjetskih kriza. Ustvrdio je kako je Sveta Stolica spremna za buduće poboljšanje veza s Jugoslavijom i crkveno-državnih veza u njoj.¹⁶¹ Premijer Špiljak je kao i papa smatrao da je ovaj posjet novi pozitivan korak unaprijed i za odnose Jugoslavije s Vatikanom, ali i unutarnje crkveno-državne veze, koje su napredovale dijelom i zbog promjena koje je donio Koncil, a koje podržava i njegova Vlada. Izjavio je još kako je suradnja s Crkvom nužna i da će to biti dugoročno opredjeljenje jugoslavenske politike. Na kraju su uslijedile službene izjave i razmjena poklona.¹⁶² Špiljak se još sastao i s vatikanskim državnim tajnikom mons. Amletom Giovannijem Cicognanijem te su raspravljali o još nekim neriješenim problemima za koje treba naći odgovarajuća rješenja poput slobodnijeg održavanja vjeronauka.¹⁶³

U prvoj polovini mjeseca lipnja 1968. godine u neslužbeni posjet Jugoslaviji stiže kardinal Eugene Tisserant koji je bio na poziciji dekana Kardinalskog zbora. Kardinal Tisserant je u Jugoslaviji boravio 12 dana, u kojima se među ostalima susreo i s Titom na Brijunima. Njegov posjet je pobudio interes kod jugoslavenskih medija i javnosti jer je bio poznat po svojem antifašističkom stajalištu, snažnom podržavanju međureligijskog dijaloga te težnjom za popravljanjem odnosa s komunističkim zemljama, nije se libio otvoreno osuditi kolaboraciju dijela svećenstva s fašistima za vrijeme rata. Za vrijeme posjete Jugoslaviji nije želio službeno govoriti o poziciji Katoličke Crkve u Jugoslaviji te procesu obnove crkveno-državnih odnosa, isticao je lik i djelo biskupa Strossmayer i poštovanje prema njemu kao primjeru ekumenske suradnje, u nekoliko je navrata odlučno kritizirao djelovanje Katoličke Crkve i njenog svećenstva u NDH u periodu Drugog svjetskog rata. Tisserant je bio zadovoljan prijemom u Jugoslaviji, ali mu se nije svidjelo ponašanje i prijem u Zagrebačkoj nadbiskupiji od strane njezinih dužnosnika, da Crkva nije bila sklona Tisserantu i njegovim stavovima svjedoči činjenica da Glas Koncila nije izvjestio o njegovom posjetu, za razliku od drugih različitih

¹⁶⁰ Klasić, 2018., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/detalji-neocekivane-suradnje-dviju-suprotstavljenih-strana-kako-su-tito-i-sveta-stolica-dosli-na-ideju-da-zajedno-pokusaju-zaustaviti-rat-u-vijetnamu/6920370/> (pristup 8. 3. 2021.)

¹⁶¹ Akmadža, 2013., str. 371.-372.

¹⁶² HR-HDA-310 KOVZ kut. 75, Informacija o posjetu M. Špiljka papi Pavlu VI. 1968.

¹⁶³ Isto, Izvješće o razgovoru Cicognani-Špiljak, 1968.

medija u Jugoslaviji. Državna vlast je bila zadovoljna ovim boravkom te je upoznata s različitim načinom razmišljanja jednog visokopozicioniranog člana Crkve koji nije jednak kao kod većine svećenstva u Jugoslaviji.¹⁶⁴

Državne vlasti su također bile mišljenja da su promjene na vanjskopolitičkoj sferi pozitivno utjecale i na unutarnjim odnosima s Crkvom te doveli do promjene stavova kod nekih biskupa prema režimu, posebno je istaknut splitsko-makarski biskup Franić koji je bio okarakteriziran kao najradikalniji do tada.¹⁶⁵ U lipnju 1969. vjerska komisija Hrvatske iznosi stajalište da se diplomatski odnosi s Vatikanom trebaju podići na novu razinu, što bi donijelo pozitivne reakcije i na unutrašnjem i na vanjskom polju. Režim je posebno naglašavao podudaranje u stajalištima i dopisivanje između pape Pavla VI. i predsjednika Tita vezano za vanjsku međunarodnu politiku.¹⁶⁶ Primjeri su podudaranje stajališta oko sovjetske intervencije u Čehoslovačku, rata u Vijetnamu, papino podržavanje Brozove aktivnosti oko krize na Bliskom istoku 1967. godine, najavu slanja papinog promatrača na konferenciju Pokreta nesvrstanih te Titovu potporu papinoj ideji oko ustanovljenja Dana mira 1. siječnja.¹⁶⁷

Na temu uspostave punih diplomatskih odnosa raspravljalo je više raznih državnih organa vlasti, većina se složila da ne postoje zapreke na tome putu i da bi to bilo dobro napraviti, da se odnosi sa Svetom Stolicom dobro razvijaju i napreduju, a da su unutarnji crkveno-državni odnosi malo sporiji u svom progresu. Smatrali su da bi dodatni napretkom u odnosima s Vatikanom, došlo do jačanja liberalnijeg dijela klera što bi onda ubrzalo i unutarnje odnose s Crkvom. 6. studenog 1969. godine Državni sekretarijat za vanjske poslove, odnosno u današnjoj terminologiji Ministarstvo vanjski poslova, u dopisu predlaže jugoslavenskoj Vladi da ovlasti predstavnika Jugoslavije u Vatikanu da službeno krene s procesom uspostave punih diplomatskih odnosa te da onda dođe do imenovanja veleposlanika i nuncija.¹⁶⁸ Manje tenzije i probleme u ostvarivanju ovoga cilja donijela su dva događaja.¹⁶⁹ Prvi je bio objava članka u listu L'Osservatore Romano prigodom desete obljetnice smrti kardinala Stepinca, a taj članka je prenešen i u Glasu Koncila, vlasti su smatrale da su u tom članku navedene neistine o djelovanju Stepinca tijekom rata. Drugi događaj je bila organizacija slavlja proglašenja svetim Nikole

¹⁶⁴ Klasić, 2018., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/sto-je-sve-utjecajni-kardinal-dozivio-za-posjeta-jugoslaviji-68-zg-nadbiskupija-ga-bojkotirala-on-zestoko-kritizirao-dio-klera-koji-se-vezao-uz-ndh/6923424/> (pristup 8. 3. 2021.)

¹⁶⁵ HR-HDA-310 KOVZ kut. 79, Vatikan i Biskupske konferencije u Jugoslaviji, 1968.

¹⁶⁶ Cvrlje, 1992., str. 120.

¹⁶⁷ Akmadža, 2013., str. 372.-373.

¹⁶⁸ HR-HDA-310 KOVZ kut. 85, Dopis zamjenika državnog sekretara Antona Vratuše SIV-u, 1970.

¹⁶⁹ Akmadža, 2013., str. 374.

Tavelića jer je on bio proglašen apostolom i zagovornikom NDH te se vlast pribojavala nacionalističkih ispada i ekscesa.

Unatoč tim manjim trzavicama u travnju 1970. godine Savezno izvršno vijeće odnosno jugoslavenska Vlada donosi odluku da slijedeći mjesec krenu pregovori u Vatikanu oko ponovne uspostave punih diplomatskih odnosa. Kao uvod i pripremu za te predstojeće pregovore Vlada predlaže da se ugosti mons. Casaroli u Saveznom izvršnom vijeću s kojim bi se onda obavili prvi početni razgovori.¹⁷⁰ U tadašnjem Ministarstvu vanjskih poslova Jugoslavije održan je 18. svibnja 1970. godine sastanak vezan za potpunu obnovu odnosa te je zaključeno da je treba uvjetovati raspletom događaja i istupima na kanonizaciji Nikole Tavelića.¹⁷¹ Odobreno je da se krene s pregovorima s predstavnicima Svete Stolice oko principa uspostave potpunih diplomatskih veza. Tijekom početka mjeseca lipnja iste godine u Rimu se sastaju Cvrlje i Mandić s mons. Casarolijem te dogovaraju da se razmjenom nota u kolovoza ponovno uspostave puni diplomatski odnosi. Casaroli je prenio i osobnu garanciju pape da ukoliko dođe do nekih političkih istupa i izgreda tijekom kanonizacije Tavelića neće ga proglasiti svetim.¹⁷²

Službeno su objavile obje strane 14. kolovoza 1970. godine odluka da su ponovno uvedeni puni diplomatski odnosi Vatikana s Jugoslavijom i obrnuto te se vatikanski apostolski delegat u Beogradu promiče u pronuncija, a jugoslavenski izaslanik u Rimu dobiva status veleposlanika.¹⁷³ Nedugo nakon toga u posjet Jugoslaviji dolazi mons. Casaroli od 24. do 27. kolovoza koji se susreo s jugoslavenskom Vladom u Beogradu, predsjednikom Titom na Brijunima te republičkim premijerima Hrvatske i Slovenije u Zagrebu i Ljubljani.¹⁷⁴ Obnova punih diplomatskih veza i posjet mons. Casarolija pobudila je veliki interes u zapadnim medijima te su počele kružiti predviđanja da će Tito posjetiti papu tijekom službenog putovanja u Italiju slijedeće godine. Neki su nagađali i da će papa možda doći u Jugoslaviju povodom internacionalnog Marijanskog i Mariološkog kongresa koji se trebao održati u Zagrebu također slijedeće godine, no do posjete papi Jugoslaviji ipak nije došlo.¹⁷⁵

5. 3. Franjo Kuharić

¹⁷⁰ HR-HDA-310 KOVZ zapisnici knji. 12, Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, 24. 4. 1970.

¹⁷¹ Akmadža, 2013., str. 376.

¹⁷² Isto

¹⁷³ Isto, str. 377.

¹⁷⁴ HR-HDA-310 KOVZ kut. 86, Informativni bilten Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, 1970.

¹⁷⁵ Isto, zapisnici knji. 12, Informacija o podizanju diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije, 1970.

Nakon Stepinca i Šepera koji su svaki obilježili svoje vrijeme, na čelno mjesto u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj dolazi Franjo Kuharić koji ostaje sve do kraja države. Kuharić je najprije imenovan pomoćnim biskupom Šeperu 15. veljače 1964. godine, a za biskupa je zaređen 3. svibnja 1964. godine u katedrali u Zagrebu.¹⁷⁶ Kuharić je stupio u tu službu tijekom zahtijevnog i izazovnog vremena za Katoličku Crkvu u Jugoslaviji, ali i cijelokupnu Crkvu. Bilo je to vrijeme Koncila i velikih promjena unutar same Crkve i Crkvi su bile potrebne osobe koje će promicati i realizirati odluke Koncila u praksu na pravi i učinkovit način. Zato je bio potreban odabir čovjeka u kojeg Crkva i Šeper imaju povjerenje i koji može uzeti na sebe dio odgovornosti u radu nadbiskupije. Da njegov nadređeni ima povjerenja u novog pomoćnika dokazuje i to da mu je povjerio odgovornost za novi crkveni list Glas koncila. Povrh svega, u toku su bili pregovori i sastanci između predstavnika državne vlasti i predstavnika Crkve, što je iziskivalo dodatan oprez u djelovanju i potezima biskupa i klera. Na kraju ostaje činjenica da je Kuharić opravdao povjerenje pape i Šepera jer će on zamijeniti Šepera, nakon njegova odlaska u Rim, na poziciji zagrebačkog nadbiskupa.

Šeperov odlazak u Rim dogodio se zbog njegovog imenovanja na poziciju prefekta vatikanske Kongregacije za nauk vjere¹⁷⁷, koja je kroz povijest više puta mijenjala naziv. Od pape Pija X. tu je dužnost obnašao sam papa, tako je bilo do 3. lipnja 1963. godine i smrti Ivana XXIII. kad tu službu preuzima kardinal Ottaviani u svojstvu pro-prefekta. Pavao VI. provodi reformu Kongregacije 1968. te pape više nisu prefekti tu funkciju preuzimaju kardinali. Kardinal Ottaviani odlazi 8. siječnja 1968. godine u mirovinu, čime ova bitna pozicija u crkvenoj hijerarhiji ostaje prazna.¹⁷⁸ Odlučeno je da će tu poziciju popuniti kardinal Franjo Šeper, zagrebački nadbiskup, što je izneseno u papinskoj povelji. Odabir Šepera treba staviti i u kontekst njegovog podrijetla i zemlje iz koje dolazi. Vatikan se želio zbližiti s zemljama istočne Europe pod komunističkim režimima, zato im je za ovu funkciju trebala osoba koja je dovoljno stručna za obavljanje iste, ali isto tako i netko tko dolazi iz komunističke zemlje.¹⁷⁹ U ovom razdoblju je status Crkve i slobode vjerosipovijesti u tim zemljama, kao i odnos s njima bilo od glavnih točaka vatikanske diplomacije. Šeper je tako postao prvi i primjer ostalima kako osoba iz komunističke zemlje može doći na tako visoku i važnu poziciju unutar Katoličke Crkve. Njegov odabir je imao veliki odjek u javnosti te je zainteresirao medije i crkvene, ali i ostale u Jugoslaviji i šire.

¹⁷⁶ Kajinić, 2013., str. 168.

¹⁷⁷ HR-HDA-1561 SDS RSUP SRH Dosje Šeper 302513, 93/1561.

¹⁷⁸ Kajinić, 2013., str. 209.

¹⁷⁹ Akmadža, 2013., str. 346.

Kardinal Šeper nije odmah otišao trajno u Rim, još uvijek je bio na dužnosti zagrebačkog nadbiskupa. Tijekom njegovog izbivanja iz nadbiskupije zamijenjivao ga je pomoćni zagrebački biskup Kuharić. To je potrajalo do 10. svibnja 1968. godine kad se Šeper trajno seli u Rim zbog obaveza i dužnosti prefekta Kongregacije.¹⁸⁰ Nakon Šeperove trajne selidbe u Rim uslijedilo je njegovo razriješenje s pozicije zagrebačkog nadbiskupa 20. kolovoza 1969. godine te imenovanje Franje Kuharića na dužnost apostolskog administratora za Zagrebačku nadbiskupiju. Papa Pavao VI. 16. lipnja 1970. godine imenuje Kuharića zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom¹⁸¹, na toj poziciji ostaje do umirovljenja 1997., a u međuvremenu je proglašen i kardinalom 1983. godine.

5. 4. Titov posjet papi

Nakon trajnog odlaka Franje Šepera u Rim, dogodio se još jedan važan odlazak u Rim, ali druge vrste, a to je dolazak i susret Josipa Broza s papom Pavlom VI., čime je zaokružen proces obnove i poboljšanja odnosa Jugoslavije i Vatikana. Tito je tijekom razgovora vođenog na Brijunima s mons. Casarolijem 26. kolovoza 1970. godine, spomenuo kako slijedeće godine planira službeni put u Italiju te da bi želio posjetiti papu o kojem ima pozitivno mišljenje.¹⁸² Režim je smatrao da posjet papi može donijeti samo korist i da će biti pozitivno percipiran u široj javnosti te da neće izazvati negativne posljedice ni u zemljama s komunističkim režimima na vlasti.

Sam posjet odvio se 29. ožujka 1971., tijekom kojeg su papa i Tito razgovarali bez prisutstva drugih malo duže od sat vremena. Tito je ovim posjetom postao prvim predsjednikom neke komunističke zemlje u službenom posjetu papi.¹⁸³ Pohvalio je papino nastojanje za mirno sređivanje i izgladivanje međudržavnih prijepora, aktivnost u rješavanju društveni i ekonomskih problema koji opterećuju čovječanstvo te podržavanje procesa dekolonizacije i borbe protiv rasizma. Smatrao je kako su stavovi Jugoslavije i Vatikana po tim pitanjima jako slični te izrazio nadu da će se crkveno-državni odnosi sve više poboljšavati i produbljavati.¹⁸⁴ S druge strane, papa je najprije zahvalio jugoslavenskom predsjedniku na dolasku, istaknuo da Vatikan gaji povijesnu povezanost s jugoslavenskim narodima kroz duhovnost i kulturu i da

¹⁸⁰ Kajinić, 2013., str. 219.

¹⁸¹ Akmadža, 2013., str. 349.

¹⁸² Isto, str. 378.

¹⁸³ Klasić, 2018., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/zasto-je-sveta-stolica-pruzila-ruku-pomirenja-titu-i-uspostavila-dobre-odnose-s-komunistima-nepoznati-detali-o-burnim-odnosima-vatikana-i-jugoslavije/6916782/> (pristup 8. 3. 2021.)

¹⁸⁴ Cvrlje, 1992., 125.-126.

Jugoslavija zbog svojega položaja treba biti poveznica među civilizacijama. On je također pohvalio drugu stranu, rekavši kako poštuje djelovanje jugoslavenske vlasti u domeni postizanja međunarodnog mira, rješavanja internacionalnih sukoba i ostvarivanja boljih veza između svjetskih naroda. Naglasio je kako je proces obnove i poboljšanja odnosa između Katoličke Crkve i Jugoslavije bio potreban i koristan te da se nada još boljoj suradnji. Zajamčio je predsjedniku Titu da Crkva nije nikad imala niti ima namjeru bezrazložno se miješati u politiku, svjetovne poslove i sve što je u ingerenciji državne vlasti, Crkva samo želi zakonsko pravo na slobodno djelovanje u vjerskim stvarima i poslovima te vršenju svog poslanja.¹⁸⁵

Prije samoga susreta nisu svi bili oduševljeni odlukom da Tito ode kod pape. Postojali su neki članovi jugoslavenske vlasti koji su se protivili posjetu Tita papi Pavlu VI. i svjesno pokušali opstruirati taj događaj. Također i sa strane Svete Stolice je bilo nekih koji su bili protiv jer nisu mogli razumjeti gdje to sve vodi. Tito se odlučio na posjet jer je shvaćao značaj i korist dobrih odnosa s Vatikanom, međunarodni ugled i značaj u svijetu koji Sveta Stolica ima te da se to može i treba iskorisiti u zbližavanju s Zapadom, ali i u razvoju Pokreta nesvrstanih.¹⁸⁶

Na kraju treba zaključiti kako je Titov posjet bio završni cilj i konačni rezultat cjelokupnog napretka tijekom procesa obnove odnosa, započetog potpisivanjem Protokola. Iako je bilo i dalje povremenih trzavica i problema, da je došlo do stvarne promjene i poboljšanja svjedoči činjenica kako tijekom 1971. godine nije zabilježena ni jedna pritužba državne vlasti Vatikanu na rad i aktivnost svećenstva u Jugoslaviji ili emigraciji koji bi kršili neki od zakonskih propisa i dogovorenih pravila.¹⁸⁷

¹⁸⁵ HR-HDA-310 KOVZ, kut. 91, Posjet predsjednika Tita Vatikanu, 1971.

¹⁸⁶ Akmadža, 2013., str. 379.

¹⁸⁷ HR-HDA-310 KOVZ, kut. 94, Godišnje izvješće jugoslavenskog veleposlanstva pri Sv. Stolici, 1972.

6. Zaključak

Uzrok sukoba vlasti s Crkvom dogodio se i zbog toga što su je vlastodršci gledali samo kao političkog protivnika, a nisu shvaćali temeljnu bit i djelovanje Crkve. Često se događalo da je i Crkva zaboravljala tu svoju temeljnu bit i poslanje. Država nije u potpunosti shvatila koja je poanta Drugog vatikanskog koncila i transformaciju koju je Crkva doživjela kao posljedicu Koncila. Crkva ima svoju strogu zatvorenu hijerarhiju te nije dopuštala miješanje svjetovne vlasti u niti jedan oblik njezinog rada, a s druge strane režim se bojavao kako Crkva želi utjecati i na društvo te ugroziti sekularnost i sam režim te im zato nikada nisu mogli dati potpunu slobodu. Ipak i jedna i druga strana doživjele su promjene te im je u interesu s obje strane bilo poboljšati odnose. Jugoslavija je nakon rata kad je svijet bio podijeljen u dva bloka odabrala put nesvrstavanja te kako bi se nametnula kao voditeljica tog pokreta, trebao joj je čist ugled među drugim zemljama. Jugoslavija nije željela nove sukobe s Vatikanom i ponavljanje slučaja kardinala Stepinca. Zato je došlo do postupnog mijenjaja načina suživota Jugoslavije i Katoličke Crkve na njenom tlu. Kako bi shvatili u cijelosti taj odnos bilo je potrebno istražiti obje strane, odnosno ispitati i državnu stranu i djelovanje režima te koji su faktori i događaji sve doveli i utjecali na njihove postupke i crkvenu stranu te njeno djelovanje i što je sve utjecalo na njene postupke.

Nakon Koncila Crkva se odlučila otvoriti cijelom svijetu, a tako i Jugoslaviji. No, to što se otvorila nije značilo i da je u potpunosti promijenila svoje stavove, već samo način. Tako je i u Jugoslaviji promijenila strategiju djelovanja, ali je politika ostala ista. Vatikan je od biskupa u Jugoslaviji tražio da i dalje budu čvrsti i beskompromisni u slučajevima miješanja režima u crkvene poslove, dok je Sveta Stolica imala ulogu posrednika u njihovim odnosima. Prema djelovanju Crkve može se zaključiti da nakon Drugog vatikanskog koncila odnos prema komunizmu kao ideologiji nije radikalno promijenjen, ali je prihvaćen kao realna činjenica s kojom treba živjeti. Shvatili su da od sukoba neće biti ništa te treba pokušati izvući najbolje što mogu iz date situacije. U takvom razmišljanju pokrenuti su razgovori s pojedinačnim predstavnicima tih režima, po svijetu, a tako i u Jugoslaviji. Svrha tih započetih pregovora bila je da se ostvari najkvalitetnije rješenje koje je bilo moguće u tom trenutku, kako bi Crkva mogla što bolje djelovati u tim zemljama gdje su komunisti na vlasti. Takav pristup je otvorao mnogo više mogućnosti i davao jednu vrstu slobode, za razliku od prijašnjeg zatvaranja Crkve te progona od strane vlasti. Veliku ulogu na promjenu položaja Crkve imao je nasljednik, Alojzija Stepinca, Franjo Šeper, koji će ostati upamćen i kao Hrvat na najvišoj poziciji u Crkvi te je imao ulogu provođenja ideja koncila u praksu. Šeper nije odbacio stajališta koja je zastupao

njegov prethodnik u vezi komunističke ideologije, ali je bio puno blaži i praktičniji te nije želio izravne okršaje s režimom. Shvatio je da stalno poticanje sukoba s režimom ne donosi ničemu te da time samo problemi koje je Crkva imala stoje, a država u takvim situacijama nema namjeru pokušati ih riješiti. Međutim i tijekom procesa obnove odnosa i nakon potpisivanja Protokola 1966. godine, dolazilo je do nekih poteškoća i trzavica oko djelovanja i poteza Crkve, ipak je formalno uvažen njen suverenitet od službene vlasti i priznata ovlast Svete Stolice nad Katoličkom Crkvom na području tadašnje Jugoslavije. Još jedna pozitivna stvar koju je Crkva postigla je bilo pokretanje izdavačke djelatnosti kroz koju je mogla širiti informacije i poruke kleru i vjernicima, pisati o aktualnostima, problemima i bitnim zbivanjima u Crkvi u Jugoslaviji i šire. Također su time mogli širiti i promovirati ideje Koncila i tako otvoriti Crkvu široj javnosti. Crkva je nakon obnove odnosa mogla obnavljati stare i graditi nove crkvene prostore što prije nisu mogli. Poboljšala je i svoje ustanove za odgoj i obrazovanje koje su prije bile u lošijem stanju i pod većim pristiskom režima

Vladajući komunisti nisu u potpunosti željeli samo popraviti status Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Njihova glavna motivacija je bila, kroz sve dostupne opcije, smanjiti ulogu i važnost Crkve u društvu te upotrijebiti poboljšanje odnosa u vanjskopolitičku promociju zemlje u svijetu. Država je također, kao i Crkva, izmjenila svoju strategiju u djelovanju prema Crkvi, ali nije promijenila svoje stavove i uvjerenja prema istoj. Vlast je još uvijek na Crkvu i kler gledala kao na najvećeg političkog protivnika u ostvarenju svojih ciljeva te nisu željeli da se previše oslobodi i izmakne kontroli režima. Državna vlast nije u cijelosti shvaćala bit i svrhu Drugog vatikanskog koncila. Nedostatak tog sustava je bila u tome što su smatrali da sve ima političku podlogu te da je svaki čin uperen izravno protiv njega. Isto tako kao što je navedeno u uvodu oni nisu shvaćali i priznavali postojanje vjere i tog načina života i kakvu to ulogu ima u društvu općenito, ali i kod svakog pojedinca zasebno. Tako da nisu mogli u potpunosti razumjeti koje je istinska svrha i uloga organizirane religije odnosno konkretno ovdje Katoličke Crkve, zato su i na otvaranje Crkve i promjene koje je Koncil donio gledali kao na čisto političke poteze kojima Crkva želi ostvariti dominaciju nad komunizmom kao ideologijom. Upravo zato vlast nije do kraja shvatila transformaciju i modernizaciju koju je pokrenuo Koncil unutar univerzalne Crkve, ali i Crkve u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji. Glavni motiv vladajućeg sistema radi kojeg su i započeli pregovore sa Svetom Stolicom bio je taj kako bi unaprijedili status Jugoslavije u međunarodnoj zajednici. Kroz razne dokumente i zabilješke tadašnjeg vremena može se lako isčitati taj motiv jer otkrivaju da im je jedino bitno kako će se to poboljšanje odnosa reflektirati u široj javnosti. Zbog svega toga se može zaključiti kako

vladajućima nije bilo stalo do pukog poboljšanja statusa Crkve, nego su željeli postići jedan oblik suživota u kojem bi oni pustili Crkvu da se bavi svojim duhovnim stvarima, ali da ostavi politiku sa strane. Država i Crkva se ne bi miješali jedni drugima u poslove te bi mirno koegzistirali. Na kraju treba reći kako je Crkva ipak uspjela postići određeni napredak koliko je tadašnja situacija dozvoljavala. Danas se možda taj napredak ne čini velikim, ali onda je bio itekako bitan. Tako su dvije strane, koje se suštinski ne slažu, našle uz kompromis i neke promjene i ustupke u svom djelovanju zajednički jezik na obostranu korist.

7. Bibliografija

7. 1. Izvori

Hrvatski državni arhiv. HR-HDA-310, Fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (KOVZ) Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske.

Hrvatski državni arhiv. HR-HDA-1561, Fond Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske. (SDS RSUP SRH)

Objavljeni izvori

Akmadža, Miroslav. *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*. Sv. 2-4. Zagreb - Slavonski Brod: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić" - Hrvatski institut za povijest: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010-2017.

7. 2. Literatura

Akmadža, Miroslav. *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980*. Zagreb - Slavonski Brod: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013.

Banac, Ivo. *Hrvati i crkva. Kratka povijest hrvatskog katoličanstva u modernosti*. Zagreb - Sarajevo: Profil knjiga - Svjetlo riječi, 2013.

Boeckh, Katrin. "Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944.-1953.: staljinizam u titoizmu." *Časopis za suvremenu povijest* 38, br. 2 (2006): 403-431. <https://hrcak.srce.hr/7735> (pristup 8. 3. 2021.)

Cvrlje, Vjekoslav. *Vatikanska diplomacija. Pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*. Zagreb: Školska knjiga - Kršćanska sadašnjost, 1992.

Goldstein, Ivo. *Povijest Hrvatske 1945. - 2011*. Sv. 1-2. Zagreb: EPH Media, 2011.

Kajinić, Josip. "Kardinal Franjo Šeper i crkveno-državni odnosi 1960.-1969. ", doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, 2013.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:689519> (pristup 8. 3. 2021.)

Kasper, Walter. "Trajno značenje II. vatikanskog sabora za Crkvu." *Crkva u svijetu* 31, br. 1 (1996): 6-20. <https://hrcak.srce.hr/52065> (pristup 8. 3. 2021.)

Klasić, Hrvoje. "Detalji neočekivane suradnje dviju suprotstavljenih strana. Kako su Tito i Sveta Stolica došli na ideju da zajedno pokušaju zaustaviti rat u Vijetnamu." <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/detalji-neocekivane-suradnje-dviju-suprotstavljenih-strana-kako-su-tito-i-sveta-stolica-dosli-na-ideju-da-zajedno-pokusaju-zaustaviti-rat-u-vijetnamu/6920370/> (pristup 8. 3. 2021.)

_____. "Što je sve utjecajni kardinal doživio za posjeta Jugoslaviji '68. ZG nadbiskupija ga bojkotirala, on žestoko kritizirao dio klera koji se vezao uz NDH." <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/sto-je-sve-utjecajni-kardinal-doživio-za-posjeta-jugoslaviji-68-zg-nadbiskupija-ga-bojkotirala-on-zestoko-kritizirao-dio-klera-koji-se-vezao-uz-ndh/6923424/> (pristup 8. 3. 2021.)

_____. "Zašto je sveta stolica pružila ruku pomirenja Titu i uspostavila dobre odnose s komunistima. Nepoznati detalji o burnim odnosima Vatikana i Jugoslavije." <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/zasto-je-sveta-stolica-pruzila-ruku-pomirenja-titu-i-uspostavila-dobre-odnose-s-komunistima-nepoznati-detalji-o-burnim-odnosima-vatikana-i-jugoslavije/6916782/> (pristup 8. 3. 2021.)

Mihaljević, Josip. "Liberalizacija 1960-ih - podloga Hrvatskog proljeća." U: *Hrvatska i Hrvatsko proljeće 1971.*, ur. Igor Zidić, 263-277. Zagreb: Matica hrvatska, 2017. https://bib.irb.hr/datoteka/569084.ZBORNIK_Hrvatsko_proljece_MIHALJEVIC_Liberalizacija_263.pdf (pristup 8. 3. 2021.)

_____. "Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih." *Društvena istraživanja* 24, br. 2 (2015): 239-258. <https://doi.org/10.5559/di.24.2.04> (pristup 8. 3. 2021.)

Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga - Hrvatski institut za povijest, 2006.